

Latvijas Universitāte

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

Izglītības zinātņu un pedagoģisko inovāciju nodaļa

**Starptautiskie augstskolu reitingi un Latvijas
universitāšu iespējas iekļūt 500 labāko vidū**

Maģistra darbs

Autors: **Anita Muižniece**

Studenta apliecības Nr.: am18198

Darba vadītājs: profesore Ilze Ivanova

RĪGA 2019

ANOTĀCIJA

Starptautiskie augstskolu reitingi un to izmantošana vietējā mēroga augstākās izglītības politikas veidošanā ir salīdzinoši jauna parādība Latvijas augstākās izglītības telpā, kas ietekmē augstskolas komercializācijas iespējas, starptautisko atpazīstamību un konkurētspēju. Augstākās izglītības internacionalizācija un augstākās izglītības eksports kā daļa no ekonomisko procesu globalizācijas, pasaulē ir radījusi nepieciešamību pēc dažādu augstākās izglītības iestāžu starptautiskās salīdzināšanas, kam vēl pirms desmit gadiem nebija īpašas nepieciešamības.

Maģistra darbs tika izstrādāts ar mērķi, izvērt Latvijas augstskolu iespējas, sagaidāmos izaicinājumus kā augstskolu, tā arī valsts līmenī, lai iekļūtu pasaules vadošo reitingu piecsimt labāko augstskolu vidū.

Darbā tika izmantotas šādas datu vākšanas metodes: statistikas datu analīze, kontentanalīze, ekspertu intervija.

Lai iekļūtu pasaules reitingu piecsimt labāko vidū Latvijā ir jānovērš augstākās izglītības fragmentācija, mērķtiecīgi piešķirot finansējumu augstākajai izglītībai pēc attiecīgās augstskolas snieguma izvērtēšanas.

Latvijā trīs augstskolām ir iespēja izvirzīties pasaules piecsimt labāko augstskolu reitinga tabulā, tāpēc tieši tajās būtu nepieciešams ieguldīt vislielākos resursus, lai veicinātu augsta līmeņa ekselences sasniegšanu.

Atslēgas vārdi: reitingi, QS, augstskolas, augstākā izglītība, universitāšu reitingi.

ABSTRACT

International university rankings and their importance in development of higher education policy on the local level are a relatively new phenomenon in the Latvian higher education field, which accordingly influences commercialisation opportunities, international recognition and competitiveness of the universities. The internationalization of the higher education and its export. As a part of the globalization of economic processes, has led to the need for international comparisons between the various higher education institutions, which had no particular needs a decade ago.

The master's paper was developed with the aim of expanding the opportunities of universities in Latvia, determination of the challenges on both the level of universities and the government, to reach the aim to enter the top 500 in world's leading university rankings.

The methods of data collection used were the following: analysis of statistical data, content analysis, and expert interview.

In order to enter the top five hundred of the world university rankings, it is necessary to eliminate the fragmentation of higher education in Latvia by targeting funding for higher education after evaluating the performance of the relevant university.

In Latvia there are three universities with the potential to advance to the ranking table of the world's five hundred best universities, therefore it would be necessary to invest the most resources in these universities to promote the achievement of high-level excellence.

Key words: rankings, QS, universities, higher education, university rankings

SATURA RĀDĪTĀJS

Ievads	6
1. Starptautiskie augstskolu reitingi.....	10
1.1. Universitāšu reitingu attīstības ceļš līdz mūsdienām	10
1.2. Augstskolu reitingi un to savstarpējais salīdzinājums	16
ARWU reitings	20
QS World University reitings	21
THE reitings	24
2. Latvijas augstskolu potenciāls iekļūšanai QS reitinga 500 labāko augstskolu vidū.....	28
2.1. Pētījuma metodoloģijas raksturojums	28
2.2. Latvijas augstskolas salīdzinājumā ar tuvāko reģionu.....	29
2.3. Universitāšu un ekspertu viedoklis	46
3. Diskusija	58
Secinājumi.....	62
Izmantotie avoti un literatūra	64

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

ARWU – “AcademicRankingofWorldUniversities” reitings jeb Šanhajas reitings

THE – “TimesHigherEducation” reitings

QS – “QS WorldUniversity” reitings

IREG – Starptautiskā akadēmisko reitingu un ekselences observatorija

UNESCO – Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācija

EUA – Eiropas universitāšu asociācija

STEM – *science, technology, engineeringandmathematics* – dabaszinātņu, tehnoloģiju un matemātikas joma

PLE – pilna laika ekvivalents

IEVADS

Augstākās izglītības internacionalizācija un augstākās izglītības eksports kā daļa no ekonomisko procesu globalizācijas, pasaulē ir radījusi nepieciešamību pēc dažādu augstākās izglītības iestāžu starptautiskās salīdzināšanas, kam vēl pirms desmit gadiem nebija īpašas nepieciešamības.

Tomēr, kopš 2013. gada, kad atsevišķas Latvijas augstskolas iekļuva prestižajā pasaules QS World University Rating reitinga sarakstā, šī salīdzināšana ir kļuvusi par nozīmīgu augstākās izglītības telpas daļu. Pētījuma autore temata aktualitāti pamato ar to, ka Latvijā šis ir mazizpētīts temats izglītības sektorā. Latvijā nav izstrādāts neviens maģistra darba par šo tematu, kā arī no pieejamās informācijas, tikai profesors Andrejs Rauhvargers ir uzskatāms par vienīgo no Latvijas, kurš ir pētījis starptautisko reitingu tematiku. Tāpat temata aktualitāti autore pamato ar nepieciešamību uzlabot augstākās izglītības kvalitāti, kuras viens no mērinstrumentiem varētu būt starptautiskie augstskolu reitingi.

Autore uzskata, ka valdība ir izvirzījusi gana ambiciozu mērķi, ņemot vērā, ka šobrīd Latvijas pozīcija starptautiskajos universitāšu reitingos nav pārsniegusi 650 labāko universitāšu atzīmi. Tāpat, autoresprāt, gadījumā, ja kādai no Latvijā dibinātajām universitātēm izdotos iekļūt pasaules universitāšu labāko piecsimtniekā, tas varētu radīt nopietnu ietekmi uz visu Latvijas izglītības sistēmu kopumā, ceļot gan kopējās prasības pēc izglītības standartu īstenošanu vispārējā izglītībā, gan augstākās izglītības kvalitātes prasības augstskolās, kā arī zinātniskajā darbībā.

Reitings pamatā tiek uzskatīts par skaitlisku panākumu vai popularitātes salīdzinošu vērtējumu. Universitāšu starptautiskos reitingus veido nevalstiskās organizācijas vai uzņēmumi, ar mērķi salīdzināt augstākās izglītības iestādes dažādās valstīs, ņemot vērā dažādas indikatoru un kritēriju kombinācijas, kā, piemēram, absolventu skaits, izcilība pētījumos, internacionalizācijas līmenis, izglītības rādītāji un rezultāti, kā arī citas. Ņemot vērā, ka augstskolu ranžēšanas metodoloģija ir visai sarežģīta un veidotie reitingi izvēlēto parametru ziņā būtiski atšķiras viens no otra, autore savam pētījumam ir izvēlējusies tikai tos, kas pētījuma laikā apskatītās literatūras ietvaros izrādījušies par tādiem, kas ļauj augstskolas savstarpēji salīdzināt, veidojot t.s. "līderu tabulas"

(Rauhvargers, 2012), proti, THE World University Rankings, The QS World University Rating un The Academic Ranking of World Universities reitingi, kurus autore katru atsevišķi sīkāk apraksta šī darba otrajā nodaļā.

Lai arī pasaulē nav viena vienota standarta veidam, kā ranžēt universitātes, vēlme starptautiski salīdzināt universitāšu sniegumu dažkārt valsts izglītības politikas veidotāju vidū rada iespaidu, ka daudz svarīgāk par atsevišķu universitāšu snieguma aspektu aplūkošanu ir tas, kā mūsu valsts universitātes izskatās starptautiskajā arēnā. Tas savā ziņā, protams, ir skaidrojams ar universitāšu tālākajām iespējām gan piesaistīt ārvalstu studentus, tādējādi palielinot izglītības eksportu un tā pienesumu kopējai tautsaimniecībai, kā arī ar lielākām iespējām piesaistīt starptautiska līmeņa spēlētājus sadarbībai zinātnē.

Lai arī, domājot par konkrētā maģistra darba temata izvēli un veicot priekšizpēti par augstskolu reitingiem, autore ir nonākušie pie atziņas, ka pastāv sakarības starp indikatoriem, kas izmantoti universitāšu reitingu veidošanai, lai noteiktu vienas vai otras universitātes sniegumu, autoresprāt, šie indikatori ne vienmēr sniedz patieso ieskatu par attiecīgās universitātes kvalitāti. Līdzīgu atziņu par augstskolu reitingu nespēju patiesi atspoguļot izglītības kvalitāti konkrētā universitātē pauž arī Rauhvarhers (2013) un OECD pētnieki.

Akadēmiskās izglītības mērķis ir teorētisko zināšanu un pētniecības iemaņu apguves nodrošināšana, lai sagatavotos pastāvīgai turpmākai zinātniskās pētniecības darbībai indivīda izvēlētajā zinātņu nozarē vai apakšnozarē. Tomēr universitāšu reitingu sakarā interesantu atziņu ir paudis amerikāņu pētnieks Andreas Fortino, kurš saka, ka augstākās izglītības virsmērķis tiek identificēts kā zināšanu radīšana un izplatīšana, izmantojot mācīšanu un mācīšanos (Fortino, 2012), kas nozīmē, ka ranžēšanas rezultātā popularizētais patērētāju un “izglītības kā preces” modelis augstākās izglītības jomai nevar būt tikts piemērots ne priekš studentiem, ne arī pašām universitātēm.

Tā kā pati maģistra darba autore strādā Latvijas izglītības politikas veidošanas jomā, tad arī izpētei tika izvēlēta tēma “Starptautiskie augstskolu reitingi un Latvijas universitāšu iespējas iekļūt 500 labāko vidū”, jo arī šī brīža, proti, Artūra Krišjāņa Kariņa 2019. gada valdības deklarācijas viens no uzdevumiem augstākās izglītības jomā ir panākt

Latvijas augstskolu “iekļūšanu starptautiskajos reitingos starp 500 labākajām augstskolām pasaulē”¹.

Maģistra darba mērķis ir izpētīt, kurš no pieejamajiem augstskolu ranžēšanas modeļiem būtu piemērojams Latvijas augstskolu savstarpējai salīdzināšanai vietējā un globālā mērogā, un noteikt, kā sekmēt Latvijas augstskolu iespējas iekļūšanai starp piecsimt labākajām augstskolām starptautiskajos reitingos.

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt teorētisko literatūru par pētāmo problēmu.
2. Izpētīt augstskolu reitingu rašanās vēsturiskos aspektus.
3. Izvērtēt, kurš reitings būtu atbilstošākais Latvijas augstskolu salīdzināšanai starptautiskā kontekstā un mērķa iekļūt piecsimt labāko augstskolu īstenošanai.
4. Izstrādāt pētījuma metodoloģiju, lai noteiktu, kuras no augstskolām Latvijā ir ar lielāko potenciālu šī mērķa sasniegšanai.
5. Veikt pētījumu, apkopot un analizēt rezultātus.
6. Izvirzīt iespējamus turpmākos soļus, Latvijas augstskolu snieguma starptautisko reitingu tabulās uzlabošanai.

Pētījuma jautājumi:

1. Kurām Latvijas augstskolām ir iespējas tuvākajā laikā iekļūt starptautisko augstskolu reitingu piecsimt labāko vidū?
2. Kādi ir veicamie soļi Latvijas izglītības politikas veidotājiem vidējā termiņa ietvarā, lai sasniegtu mērķi vismaz vienai Latvijas augstskolai ierindoties starp piecsimt labākajām pasaules augstskolām.

Pētījuma metodes:

1. kvantitatīvās (statistikas datu, finanšu un izglītības pārskatu analīze),
2. kvalitatīvās (kontentanalīze un ekspertu intervijas).

Pētījuma bāze:

¹Ministru kabineta 2019. gada 7. maija rīkojums Nr. 210 "Par Valdības rīcības plānu Deklarācijas par Artura Krišjāņa Kariņa vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai".

1. statistikas dati par augstākās izglītības iestādēm Latvijā, Baltijā un Somijā, mediju analīze no publiski pieejamām datubāzēm, augstskolu pārskatiem un Izglītības un zinātnes ministrijas veidotā pārskata par augstāko izglītību 2017. gadā;
2. izglītības ekspertu intervijas.

Maģistra darbs tika veikts šādos **etapos** – teorētiskās literatūras un reitingu metodoloģijas apskats, pētījuma metodoloģijas izstrādāšana, statistikas datu analīze, viedokļu analīze kontentanalīzes formā un ekspertu intervijas veidā.

Maģistra darbu veido divas nodaļas un piecas apakšnodaļas, kur:

1. pirmajā nodaļā autore apskata universitāšu reitingu attīstības aspektus un savstarpēji salīdzina trīs pasaules reitingus, kas veido līderu tabulas;
2. otrajā nodaļā autore analizē Latvijas augstskolu iespējas iekļūt starp piecsimt labākajām pasaules augstskolām, salīdzina tās ar Baltijas un Somijas augstskolām pēc izvēlētajiem reitinga indikatoriem izmantotās informācijas, salīdzina universitāšu vadības un ekspertu viedokļus ar mērķi atbildēt uz izvirzītajiem pētījuma jautājumiem.

Turpmākajos pētījumos autore plāno izstrādāt modeli, kurā tiktu apskatīta Latvijas augstākās izglītības iespēju konsolidācija un tās ietekme uz Latvijas augstākās izglītības iestāžu pozīcijām starptautiskajos universitāšu reitingos.

1. STARPTAUTISKIE AUGSTSKOLU REITINGI

Ņemot vērā, ka beidzamajos gados Latvijas augstākās izglītības vidē tiek pievērsta arvien lielāka uzmanība starptautiskajiem augstskolu reitingiem un Latvijas augstskolu pozīciju nostiprināšanai tajos, šīs nodaļas ietvaros autore apskatīs to, kā vēsturiski ir veidojušies starptautiskie augstskolu reitingi, kā arī izvēlēsies vienu no starptautisko augstskolu reitingu veidiem, kā arī vienu no šo veidu reitingiem Latvijas augstskolu savstarpējai salīdzināšanai pret pasaules labākajām augstskolām ar mērķi nākamās nodaļas ietvaros analizēt Latvijas augstskolu iespējas iekļūt starp piecsimt labākajām pasaules augstskolām.

1.1. Universitāšu reitingu attīstības ceļš līdz mūsdienām

Starptautiskie salīdzinošie vērtējumi izglītības nozarē ir tikuši veikti jau pirms aptuveni 150 gadiem. Par vienu no pirmajiem mēģinājumiem uzskatāms darbs “Augstākā politehniskā izglītība Vācijā, Šveicē, Francijā, Beļģijā un Anglijā”, kas tika publicēts 1863. gadā un kura autors ir Karels Koristka, kurš bijis Vācijas Politehniskās skolas profesors no 1851. gada. Savā grāmatā K. Koristka salīdzina trīspadsmit tehniskos institūtus Cīrihē, Štutgartē, Drēzdenē, Karlsrūē, Minhenē, Hannoverē, Parīzē, Ljēžā, Gentā un Londonā, kuri tika salīdzināti, ņemot vērā šādus aspektus (Koristka, 1863):

- Dibināšanas datums;
- Studiju virzieni;
- Mācību plāns jeb programma un vide jeb telpas, kurās notiek mācības;
- Bibliotēkas fonds;
- Laboratorijas un mācību nodarbības;
- Profesori un pasniedzēji;
- Uzņemšana darbā un atalgojums;
- Eksāmeni un akadēmiskā disciplīna;
- Studentu skaits
- Darbinieku skaits

- Iestādes atrašanās vieta.

Tāpat paralēli salīdzinājumam starp tehniskajiem institūtiem, K. Koristka jau tolaik apskatījis un analizējis kopējo situāciju augstākajā izglītībā lielākajās Eiropas valstīs un uzņemšanas prasības studentiem dažādās tehniskajās universitātēs.

Tikmēr arī Eiropa turpināja meklējumus augstākās izglītības iestāžu savstarpējā salīdzināšanā, un 1900. gadā Apvienotajā Karalistē tika veikts pētījums (Hazelkorn, 2016) par izcilām britu personībām, ko publicēja Alick Maklīns (*Alick Maclean*) savā publikācijā “Where We Get Our Best Men”.

Tomēr īstena universitāšu akadēmiskā reitinga vēsture visdrīzāk aizsākusies tieši Amerikas Savienotajās Valstīs, kad 19. gadsimta nogalē izglītības iestāžu savstarpējo salīdzināšanu pārņēma Amerikas Savienotās Valstis, pirmo reizi Izglītības birojam nākot klajā ar izstrādātām pirmajām statistikas atskaitēm par atsevišķām akadēmiskajām institūcijām (Snyder, 1993). Tomēr arī jau pirms 1870. gada un pirmā augstākās izglītības iestāžu reitinga atsevišķi dati, kā, piemēram, studentu skaits, dibināšanas gads, studiju līmeņi, studentu vecums, dzimums, absolventu skaits u.tml., par augstākās izglītības iestādēm bija pieejami.

Lai arī pirmā gandrīz simtgade starptautisko reitingu, kā arī universitāšu sasniegumu ziņā nav bijusi viendabīga, 1.1.1. tabulā apskatāma reitingu attīstības hronoloģija kopš 1987. gada (Rauhvargers, 2011; An International history of rankings, 2019).

1.1.1.tabula

Augstākās izglītības reitingu attīstības hronoloģija, 1870.-1983. gads

Laiks	Notikums
1870 – 1890	Amerikas Savienoto Valstu Izglītības birojs sāk publicēt ikgadējus pārskatus ar statistisko informāciju par izglītības iestādēm un to klasifikāciju
1910	Amerikas universitāšu asociācija aicina Amerikas Savienoto Valstu izglītības biroju veikt uzlabojumus līdzšinējā klasificēšanas sistēmā

1911	Amerikas Savienoto Valstu Izglītības birojs publicē pēc Amerikas universitāšu asociācijas ieteikumiem uzlabotu izglītības iestāžu reitingu, kurā apskatītas 344 izglītības iestādes
1910 -1933	Džeimss Cettells (<i>James Cattell</i>), psihologs, Pensilvānijas universitātes un Kolumbijas universitātes profesors publicē savu darbu “American Men of Science”, kurā viņš apskata universitātes pēc izcilo zinātnieku skata tajās, pēc mācībspēku vai studentu skaita fakultātē, kā arī pēc zinātnieku skaita attiecības pret kopējo mācībspēku daudzumu.
1925	Reimonds Hjūzs (<i>Raymond Hughes</i>), Maiami universitātes rektors un Amerikas Izglītības padomes un viņa maģistru programmas priekšsēdētājs, publicē Amerikas augstskolu pētījumu “A study of the Graduate”, kurā viņš izmanto augstskolu ranžēšanu pēc to reputācijas 26 zinātnisko disciplīnu griezumā 36 universitātēs.
1957	Čelsija Manlija (<i>Chelsey Manly</i>) no laikraksta “Chicago Tribune” publicē 6 dažādus reitingus par desmit labākajām: <ul style="list-style-type: none"> • universitātēm; • koledžām; • viendzimuma (<i>single-sex</i>) koledžām; • juridiskajām izglītības iestādēm; • tehniskajām izglītības iestādēm.
1959	Heivārds Kenistons (<i>Hayward Keniston</i>), Pensilvānijas universitātes profesors, publicē savu pētījumu, kura mērķis bija universitāšu salīdzinošā novērtēšana un kurā tika apskatītas 25 universitātes.
1966	Alans Kārters (<i>Allan Carter</i>), kurš pārstāvēja Amerikas Izglītības padomi, publicē paša veikto pētījumu par universitāšu absolventu izglītības kvalitāti “An Assesment of Quality in Graduate Education”, kurā apskatītas 106 universitātes.
1973 – 1975	Pētnieki Blaus un Margiles (<i>Blau, Marguiles</i>) veic pētījumu par profesionālo izglītības iestāžu reputācijas reitingu.

1982	Amerikas Savienoto Valstu nacionālā zinātņu akadēmija publicē pētniecības doktorantūras programmu novērtējumu “An Assessment of Research-Doctorate Programs”, kurā tika salīdzinātas vairāk kā 200 un 2700 doktorantūras programmas, balstoties uz 16 indikatoriem.
1983	Tiek uzsākta arī bakalaura un maģistra līmeņu studiju programmu kvalitātes novērtēšana.

Nākamais posms universitāšu savstarpējās salīdzināšanas jeb reitingu vēsturē sākās 1983.gadā, kad žurnāls “News & World Report” publicēja piecdesmit labāko Amerikas Savienoto Valstu universitāšu sarakstu tādējādi, uzsākot turpmāku sistemātisku darbu pilnvērtīgas universitāšu reitingu sistēmas izveidošanas virzienā. Pats reitings tika izveidots ar vienu vienīgu un “uz klientu – orientētu” mērķi – palīdzēt topošajiem studentiem un viņu vecākiem pieņemt lēmumu par augstākās izglītības iestādes izvēli. Kopš tā laika žurnāls katru gadu publicē Amerikā ietekmīgāko universitāšu vērtējumu (Rankings and Advice, 2019).

Turpmākajos gados daudzās ārvalstu publikācijās sāka parādīties plašsaziņas līdzekļu un atsevišķu pētnieku un zinātniski pētniecisko laboratoriju veikti neatkarīgi universitāšu reitingi, tomēr joprojām tie parasti tika veikti vienas valsts ietvaros, salīdzinot tikai vienā valstī esošas universitātes.

Piemēram, kopš 1986. gada Apvienotajā Karalistē tiek apkopots “Research Assessment Exercise” (RAE) vērtējums, ko veic organizācijas Lielbritānijā, kas ir atbildīgas par publiskā finansējuma piešķiršanu un tā izlietojuma efektivitātes novērtēšanu un uzraudzību. Šajā vērtējumā tiek vērtēti Lielbritānijas universitāšu pētījumu rezultāti, un tas kalpo par tālāku pamatu lēmumiem par attiecīgo universitāšu iespējām saņemt valsts atbalstu. Lai kā, šim reitingam tomēr ir viņš nopietns trūkums – proti, tas, ka tas tiek publicēts tikai vienu reizi četros gados un, autoresprāt, ir daudz citu reitingu, kas universitātes savstarpēji salīdzina ik gadu, līdz ar ko ir iespējams sekot līdzi to izaugsmei, sasniegumiem un kritumiem krietni objektīvāk.

Tāpat arī Kanādā jau kopš 1991. gada žurnāls “Maclean” publicē vienu no populārākajiem Kanādas Universitātes izstrādāto “Maclean’s University Ranking”, kura

mērķis ir sniegt vispusīgu informāciju par gandrīz 50 universitātēm, popularizēt tās un sniegt ieskatu par tajās pieejamajām apmācības iespējām (The Complete List, 2006).

Līdzīgi reitingi tika izveidoti vairākās citās valstīs, kā, piemēram, Polijā, Vācijā, Japānā u.c., tomēr kā jau iepriekš minēts, to nozīmīgums bija skatāms vairāk lokālā nevis globālā kontekstā, līdz ar to arī savstarpēja savstarpējā universitāšu salīdzināšanas loma arī līdz galam nebija definēta līdz pat 1997. gadam, kad žurnāls “Asia Week” nāca klajā ar pirmo starptautisko, tomēr ne globālo, universitāšu reitingu, kas klasificēja Āzijas un Klusā Okeāna reģiona lielākās universitātes. Lai kā, tomēr dažādu politisku apsvērumu dēļ, šis reitings bija aktuāls tikai līdz 2001. gadam, kad tas pārstāja darboties, tomēr ir skaidrs, ka tas bija pirmais mēģinājums turpmākajām universitāšu starptautiskās un arī globālās salīdzināšanas darbībām (Stella A., Woodhouse D., 2006.)

2003. gadu savukārt var uzskatīt par universitāšu reitingu ēras trešo posmu, un tas ir tiešā veidā saistīts ar pirmo nozīmīgo soli pasaules universitāšu klasifikācijas sistēmas izveidē. Tieši 2003. gadā Šanhajas universitāte (*Shanghai Jiao Tong University*) Ķīnā sāka apkopot pasaules vadošo universitāšu gada akadēmisko vērtējumu (*Academic Ranking of World Universities*) (turpmāk tekstā - ARWU), kas plašāk pazīstams arī kā Šanhajas reitings un kura pamatā ir 6 kritēriji. ARWU reitings detalizētāk tiks apskatīts turpmākajās darba nodaļās. Tomēr jāatzīmē, ka pamatā katras reitingā apskatītās universitātes neatņemamais rādītājs ir visu sešu kritēriju vidējais svērtais rādītājs. Proti, universitātei ar augstāko punktu skaitu tiek piešķirts 100 punktu skaits, savukārt rezultāts pārējām universitātēm tiek aprēķināts procentos attiecībā pret labāko universitāti. Līdz ar ARWU ieviešanu, aizsākās jauna universitāšu ranžēšanas un reitingu ēra, kad beidzot tika izmantota visaptveroša un vienota metodika dažādu valstu universitāšu novērtēšanai neatkarīgi no to izcelsmes valsts.

Arī citas pasaules valstis nedrīkstēja atpalikt, tāpēc jau 2004. gadā Lielbritānijā bāzēts uzņēmums “TSL Education Ltd.” sāka piedāvāt savu alternatīvu universitāšu ikgadējam salīdzinājumam, publicējot to laikrakstā “The Times Higher Education”. Savukārt, sākot ar 2005. gadu, reitings tika veidots kopā ar uzņēmumu “Quacquarelli Sydmonds” un turpmāk reitings bija zināms kā THES-QS reitings, kopš 2009. gada kā THE-QS reitings, taču 2010. gadā izanalizējot pieredzi un uzklusot pasaules akadēmiskās

sabiedrības kritiku, reitings kā kopīgs projekts pārstāja darboties un turpmāk līdz pat mūsdienām pazīstams kā divi atsevišķi līderi universitāšu reitingu vidū – “QS World University” (turpmāk tekstā – QS) reitings un “Times Higher Education World University” (turpmāk tekstā – THE) reitings.

Trīs iepriekš minētie globālie universitāšu reitingi – ARWU, THE un QS – ir starptautiski atzīti, tomēr arī citur pasaulē 21. gadsimta sākums ir bijis zīmīgs ar daudziem mēģinājumiem izveidot citus universitāšu reitingus. Piemēram, 2006. gadā amerikāņu žurnāls “Newsweek” publicēja pasaules universitāšu top 100 reitingu (*The Top 100 Global Universities*) (Academic Ranking of World Universities, 2015), tomēr nākotnē tas vairs netika atkārtots, šādi ilustrējot vienu no daudzajiem mēģinājumiem iekarot reitingu veidotāju nišu.

Kā norāda Rauhvargers (Rauhvargers, 2013), lai arī nereti reitingi paši par sevi tiek kritizēti, tiem ir būtiska loma, piemēram, studentiem, izdarot izvēli par labu vienai vai otrai universitātei, kā arī tie pastiprina konkurenci pašu universitāšu starpā, kas nereti var būt arī par impulsu kādām iekšējās plānošanas izmaiņām, kam citādi varbūt netiktu pievērsta tik liela uzmanība vai arī tās tiktu atliktas uz vēlāku laiku.

Tāpat saskaņā ar Rauhvargeru reitingi nodrošina vienkāršas un viegli lasāmas un pārskatāmas informācijas pieejamību, tāpēc nereti tie kalpo par pamatu finansējuma piešķiršanai universitātēm, kā arī valsts un reģionālās augstākās izglītības politikas izstrādāšanai.

Tomēr tāpat kā slavēti, tikpat bieži reitingiem tiek veltīta arī pamatota kritikas deva, jo īpaši starptautisko reitingu virzienā, un pamatu pamatā tā ir kritika par indikatoru izvēli salīdzinošo reitingu izvēlē, jo iepriekšminētie *populārākie* starptautiskie reitingi ārkārtīgi lielu nozīmi piešķir zinātnei un pētniecībai, tomēr tikpat kā neatspoguļo mācīšanu un katras iestādes dažādību, norāda Rauhvargers (2012). Tādējādi praktiski tiek panākts, ka tikai zinātnes universitātes var iekļūt šajos reitingos, teju noniecinot, piemēram, reģionālo vai nozaru augstskolu lomu augstākās izglītības telpā.

Ir skaidrs, ka, lai arī šaubas par dažādo reitingu patieso spēju korekti novērtēt augstākās izglītības kvalitāti, augstskolu reitingi pastāvēs un nav šaubu, ka nākotnē tiem būs nozīmīga loma augstākās izglītības telpā.

Šobrīd tie ļoti pārņem, līdz ar ko arī ietekmē augstākās izglītības nozari kopumā, un tie ne tikai augstskolu vidū, bet arī politikajā vidē un sabiedrībā tiek pieņemti kā starptautiska mēraukla augstākās izglītības iestādēm. Reitingu aģentūru rīkotās konferences pulcē augstākās izglītības eliti, politikas veidotājus, augstskolu vadību un uzņēmējus no visas pasaules, un tieši tā ir vieta, kur tiek spriests, kā mainīt un pēc kādiem rādītājiem vislabāk ir iespējams mērīt starptautisko augstākās izglītības telpu. Tāpēc nenoliedzami ir vērts sīkāk apskatīt detalizētāk tos starptautiskos reitingus, kuros Latvijas augstskolas ir uzrādījušas labus rezultātus, iekļūst labāko tūkstoš universitāšu vidū.

1.2. Augstskolu reitingi un to savstarpējais salīdzinājums

Šajā apakšnodaļā autore detalizētāk apskatīs trīs atzītākos starptautiskos augstskolu reitingus, no kuriem divos Latvijas augstskolas jau ir klasificējušās un tikušas iekļautas, to aprēķina kritērijus, metodoloģiju, kā arī izvirzīs pieņēmumu par katru no šiem reitingiem, vērtējot tā piemērotību Latvijas augstskolu savstarpējai salīdzināmībai kopumā. Proti, turpmāk detalizētāk tik apskatīti ARWU, QS, THE reitingi. Apakšnodaļā autore izvēlēsies, kurš no šiem trīs reitingiem tiks izmantots padziļinātai analīzei, salīdzinot Latvijas, Baltijas un Somijas augstskolas un to rādītājus.

Ņemot vērā, salīdzinoši lielo dažādību un daudzskaitlību dažādos universitāšu reitingos, svarīga ir arī to klasificēšana, jo īpaši priekš reitingu lietotājiem – vai tie būtu politikas veidotāji, pašas universitātes vai potenciālie universitāšu studenti.

No vienas puses raugoties, reitingi no varētu tikt dalīti divās grupās, proti, vietējās nozīmes jeb nacionālie un starptautiskie reitingi. Ja apskatām nacionālos jeb vietējās nozīmes reitingus, tad jāsaprot, ka tie savstarpēji salīdzina tikai un vienīgi viena reģiona vai valsts universitātes.

Ilustrējot Latvijas situāciju, par nacionālas nozīmes reitingu uzskatāms Latvijas Avīzes ikgadēji veiktais Latvijas Augstskolu Reitingi, kas tiek veikts jau kopš 2007. gada

(Kuzmina, 2015). Lai arī reitinga metodoloģija nereti tiek publiski kritizēta, tā autori nav uzskatījuši par nepieciešamu to mainīt ar mērķi padarīt iegādējos rezultātus patiešām salīdzināmus. Autorei nav izdevies iegūt informāciju par jebkādiem citiem Latvijā veidotiem nacionālās nozīmes reitingiem, kas ranžētu augstskolas Latvijā. Šis apstāklis, autores ieskatā parāda, ka uz pasaules fona, Latvija augstskolu savstarpējā salīdzināšanā ir ceļa pašā sākumā. Ja atceramies, ka šī brīža starptautisko augstskolu reitingu pirmsākumi meklējami pagājušā gadsimtā, sākotnēji pamatojot to radīšanu ar nepieciešamību salīdzināt augstskolas vietējā mērogā, redzam, ka Latvijā līdz šim ir bijis tikai viens mēģinājums veikt šādu salīdzinājumu. Autore pieļauj, ka tas arī varētu būt viens no izskaidrojumiem, kāpēc tikai beidzamajā desmitgadē Latvijas augstākās izglītības telpā starptautiskie reitingi sākuši iegūt ievērību.

Turpmākajā darbā autores mērķis ir apskatīt tieši starptautiskos reitingus, jo arī visas Latvijas viens no ilgtspējīgas attīstības mērķiem saskaņā ar Latvijas Ilgtspējīgas attīstības pamatnostādņem 2014.-2020. gadam ir mūsu valsts starptautiskās konkurētspējas palielināšana.

No otras puses, tos varētu arī klasificēt pēc universitāšu darbības rādītājiem, par pamatu ņemot indikatorus, kas attiecīgajā reitingā tiek izmantoti, tomēr jāsaprot, ka, tāpat kā ir liela dažādība augstskolu reitingu starpā, tāpat arī to iedalījums kādās konkrētās augstskolu darbības jomās varētu notikt arī pavisam pēc citiem parametriem, piemēram, studiju jomas, universitāšu vecums, topošās ekonomikas u.tml.

Vērtējot reitingu klasifikāciju bez reģionālā aspekta tos var iedalīt trīs kategorijās (Rauhvargers, 2013):

- Reitingi, kuru galvenais mērķis ir izstrādāt līderu tabulas:
 - ARWU;
 - THE;
 - QS;
- Reitingi, kas koncentrējas tikai uz zinātnisko sniegumu (var būt un var nebūt līderu tabulas):
 - Leidenes Universitātes veidotais Leidenes reitings;

- Taivānas augstākās izglītības akreditācijas un novērtēšanas padomes veidotais – Performance Rankings of Scientific Papers for World Universities;
- Eiropas Komisijas veidotais universitātēs bāzētās zinātnes novērtējums;
- Multiranka tabulas – universitāšu ranžēšana un klasifikācija, izmantojot dažādus indikatorus ar mērķi nākotnē veidot līderu tabulas:
 - “die Zeit” un Augstākās izglītības attīstības centra (turpmāk tekstā – CHE) universitāšu reitings;
 - CHE izcilības reitings;
 - Citi CHE reitingi;
 - U-Multiranks.
- Timekļa vietnē bāzēti reitingi:
 - Webometric Ranking of World Universities. (nosaka apmeklētākās universitāšu mājaslapas).

Būtiski arī norādīt, ka Izglītības un zinātnes ministrija 2016. gadā noteica par pienākumu visām Latvijas augstskolām sniegt datus Eiropas Komisijas veidotajam reitingam U-Multirank, ņemot vērā, ka tas ļauj topošajiem studējošajiem salīdzināt dažādas augstskolas konkrētās to darbības jomās pēc dažādiem rādītājiem.

U-Multirank gan nav tik plaši pazīstams un populārs, kā t.s. līderu tabulas, kā, piemēram, THE vai QS reitingā, ņemot vērā, ka tas nevalstās uz šādu līderu tabulu veidošanu un konkrētas augstskolas vietas atspoguļošanu, salīdzinājumā ar citām augstskolām, piemēram, tajā pašā reģionā, tomēr autores ieskatā tas ir ļoti labs rīks, kas topošajam studentam var palīdzēt ieraudzīt, kuras augstskolas un cik labi tās darbojas studenta izvēlētajā studiju jomā.

Ņemot vērā, ka U-Multirank reitings īsti neranžē augstskolas, nosakot to vietu kopējā reitingā, līdz ar ko nepadara vienu vai otru augstskolu automātiski labāku par citu, autore savā turpmākajā darbā izvēlējās sīkāk apskatīt reitingus, kas veido t.s. līderu tabulas, proti, ARWU, THE un QS reitingus.

Tomēr, ja šos reitingus apskata tieši no indikatoru aspekta, tad uzreiz jāsaprot, ka no izvēlētajiem trīs reitingiem ARWU būtu tas, kas tiktu iedalīts atsevišķā grupā, jo tas

pamatā ir orientēts uz paša augstākā līmeņa izcilību zinātnē, piemēram, Nobela prēmiju skaits, publikācijas žurnālos “Nature and Science” u.tml. Savukārt otra grupa, kurā iekļautos THE un QS reitingi būtu apskatāmi vienoti, jo līdztekus universitāšu pētnieciskajam darbam un zinātniskajam sniegunam, tiek ņemti vērā arī tādi aspekti kā studiju kvalitāte, starptautiskā sadarbība, sadarbošanās ar nozari, prestižs u.tml.

Tāpat svarīgi saprast, ka, attīstoties universitāšu reitingu kultūrai kopš salīdzinoši tālajām 19. gadsimta beigām, šodien bez organizācijām, kas veido universitāšu reitingus, darbojas arī tā saucamās reitingu novērošanas observatorijas, kā piemēram, Starptautiskā akadēmisko reitingu un ekselences observatorija (turpmāk tekstā – IREG), ko 2002. gadā nodibināja Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācija (turpmāk tekstā – UNESCO) Eiropas Augstākās izglītības centrs kopā ar Augstākās izglītības politikas institūtu, lai stiprinātu sabiedrības izpratni par jautājumiem, kas saistīti ar universitāšu klasifikāciju, ranžēšanu un akadēmisko izcilību. IREG darbojas cilvēki no universitāšu vides – universitātēm no visas pasaules, vērtēšanas organizācijām, kvalifikācijas aģentūrām kā arī konsultāciju uzņēmumiem. Pamatā IREG darbība ir vērsta uz divu galveno darbību īstenošanu – IREG reitingu audita, kas novērtē, vai reitingi tiek sagatavoti, ievērojot caurspīdīguma principu un labo praksi, veikšanu un Berlīnes principu (Berlin Principles on Ranking, 2006) augstākās izglītības iestāžu ranžēšanā ieviešanu un ievērošanu augstākās izglītības telpā.

Līdztekus reitingus veidojošām organizācijām un to uzraugošajai IREG institūcijai, arī UNESCO, Pasaules Banka un Eiropas universitāšu asociācija (turpmāk tekstā EUA) regulāri seko līdzi pasaules universitāšu reitingiem.

Piemēram, UNESCO, ņemot vērā, ka universitātes un pašas valstis arvien lielāku uzmanību pievērš reitingiem un savu universitāšu vērtējumam tajos, lai novērtētu un izmērītu savu sniegumu un kvalitāti augstākās izglītības kontekstā, ir pievērsusi uzmanību universitāšu reitingu stiprajām un vājajām pusēm, tādējādi būtībā uzsākot pasaules līmeņa domu apmaiņu par to, vai un cik lielā mērā ir objektīvi ir vērtēt universitāšu, kā arī salīdzināt pasaules valstu savstarpējo sniegumu (Marope *et al*, 2013), kā arī norādot, ka, lai varētu sniegt studentu, universitāšu un politikas veidotāju vajadzībām atbilstošu informāciju, reitingiem būtu jāattīstās raugoties, lai reitingā atspoguļotā informācija tiktu

skatīta arī kontekstā ar vietējo / reģionālo kontekstu, kā arī kalpotu par pamatu pasaules klases augstākās izglītības sistēmu izaugsmei, sasniedzot pasaules līmeni, nevis ierobežojošam faktoram un attiecināmam tikai uz nelielu skaitu pasaules līmeņa universitātēm.

Turpmāk, apskatot katra no autores detalizētākai izvērtēšanai izvēlētos reitingus, secināms, ka reitingi savstarpēji ir gana atšķirīgi, gan vērā ņemamo faktoru, gan to svara ziņā, no kā savukārt autore secina, ka, neraugoties uz reitingu nozīmību informācijas par vienu vai otru universitāti pieejamības ziņā, tie būtu jāuztver kā papildinoši informācijas avoti, nevis savstarpēji aizstājami informācijas apkopojumi, kas savukārt izriet no atšķirīgās reitingu specializācijas.

ARWU reitings

Pasaules universitāšu akadēmiskais reitings jeb ARWU, kas pazīstams arī kā *Šanhajas reitings*, pirmo reizi tika publicēts, lai noskaidrotu labāko Ķīnas universitāšu pozīciju, kā arī reputāciju globālā mērogā, ar mērķi – saprast, kuras būtu tās universitātes, uz kurām Ķīnai būtu vērts sūtīt savus labākos studentus. Tomēr 2003.gadā ARWU kļuva par vienu no vadošajiem globālajiem universitāšu reitingiem, kurā ik gadu tiek iekļautas 500 pasaules universitāšu.

1.2.1. tabulā zemāk autore ir apkopojusi ARWU reitinga kritērijus.

1.2.1.tabula

“ARWU reitinga indikatori un to svars”²

<i>Kritērijs</i>	<i>Indikators</i>	<i>Kods</i>	<i>Svars</i>
Izglītības kvalitāte	Universitātes absolventu skaits, kas saņēmuši Nobela vai Fīldsa prēmiju	Alumni	10%
Fakultātes kvalitāte	Universitātes mācībspēku, kas saņēmuši Nobela vai Fīldsa prēmiju, skaits *Atkarībā no laika posma, kurā iegūts apbalvojums, tām tiek noteikts atsevišķs svars	Award	20%

²QS Quacquarelli Symonds Limited

	Pētnieku, kam saskaņā ar ClarivateAnalytics ir augsta citējamība, skaits universitātē.	HiCi	20%
Pētījumu rezultāti	Žurnālos “Nature” un “Science” publicēto rakstu skaits	N&S	20%
	Datu bāzēs “ScienceCitationIndex-Expanded” un “SocialScienceCitation” iekļauto rakstu skaits	Pub	20%
Sniegums attiecībā pret vienu darbinieku	Visu iepriekšējo 5 rādītāju svērtie punkti dalīti ar pilna laika ekvivalenta akadēmiskā personāla skaitu.	PCP	10%
Kopā			100%

Kā redzams no tabulas 1.2.1., šis reitings balstās uz paša augstākā līmeņa izcilību zinātnē, kā, piemēram, Nobela prēmijas, publikācijas izdevumos “Nature” un “Science” un tamlīdzīgi, līdz ar ko loģiski ir izsecināms iemesls, kāpēc šajā reitingā arī nav nevienas Latvijas un Lietuvas universitātes. Igaunijas Tartu Universitāte ir spējusi iekļūt ARWU reitingā 301-400, kas skaidrojams ar savulaik iegūto Nobela prēmiju (no Igaunijas ir Tartu Universitāte 301 – 400 vietā).

Līdz ar ko autore secina, ka ARWU reitings ir vairākas izcilības pakāpes virs esošā Latvijas zinātnes un augstākās izglītības kvalitātes līmeņa un vidējā termiņa ietvaros 2021.-2027. gadā no Latvijas, iespējams, viena vai divas augstskolas varētu pretendēt uz iekļūšanu tajā, taču ne augstā vietā, piemēram, labāko 500 augstskolu vidū.

QS World University reitings

QS World University reitinga veidotāji ik gadu publicē reitinga metodoloģiju (QS Quacquarelli Symonds Limited, QS WorldUniversityRanking, Methodology, 2019), kurā tiek izskaidrota katra indikatora nozīme, kā arī kopējais svars katram no tiem. Lai arī uzņēmums “Quacquarelli Sydmonds” ir izveidojis vairāk kā 10 dažādus reitingus, kas katrs fokusēti uz atšķirīgiem universitāšu darbības virzieniem un jomām, Universitāšu reitingu informācijas analīzes metode visvairāk tiek izmantota tieši QS World University reitingā. Reitinga veidošanas process, ranžējot universitātes, notiek četrās kārtās – informācijas apkopošana, derīgo datu atlasīšana un pārbaudīšana, datu analīze un rezultātu publicēšana.

QS reitingam nav noteiktu vispārēju vadlīniju datu vākšanas procesam, ņemot vērā, ka dati katram no indikatoriem tiek iegūti dažādos veidos, gan augstskolām pašām atsevišķus datus iesniedzot speciāli izveidotā platformā, gan reitinga veidotājiem pieprasot tos no augstskolu iekšējām vai analizējot publiski pieejamos datus no datu bāzēm, tomēr pastāv noteikta kārtība, ko varētu iedalīt četrās datu apkopošanas un vērtēšanas fāzēs, proti, datu vākšanas process, datu tīrīšanas un derīgo datu apstiprināšanas process, datu analīzes process un rezultātu publicēšanas process. Šī pieeja tiek pielietota attiecīgi katram no indikatoriem, kas tiek vērtēti, veidojot QS reitingu.

Reitingā ir iekļautas 1000 pasaules augstskolas, un tajā ir izmantoti šādi aprēķina kritēriji:

- **Akadēmiskā reputācija** - datus iegūstot aptaujas veidā par dažādiem salīdzinošiem novērtēšanas jautājumiem par vadošajām vietējām un starptautiskā mēroga augstskolām. Indikators **svars ir 40%**, kas attiecīgi veido lielāko daļu no kopējā novērtējuma un ir uzskatāms par nozīmīgāko.

QS reitingā tieši ekspertu aptaujai tiek piešķirta nozīmīgākā loma. Tas dod iespēju reitingā iekļūt arī reģionālajām augstākās izglītības iestādēm vai tādām, kas specializējas kādā konkrētā jomā, piemēram, medicīnā vai sociālajās zinātnēs, kurās tradicionāli netiek publicēts liels skaits publikāciju. Apkopojot respondentu sniegtos datus, ir iespējama aizsardzība no pašu augstskolu iespējamajām manipulācijām ar datiem un to patiesumu. Piemēram, respondents, aizpildot aptauju, nevar pats balsot par savu augstskolu. Tāpat tiek piemēroti arī dažādi speciāli koriģējoši koeficienti dažādām valstīm un zinātniskajām jomām.

- **Darba devēju reputācija** – līdzīgi kā iepriekšējā indikatorā, arī šim indikatoram informācija tiek iegūta ar aptauju palīdzību, kur pasaules mēroga darba devēji, kas iekļauti QS iekšējā datu bāzē, atbildot uz vairākiem salīdzinošiem novērtēšanas jautājumiem, novērtē, kuras no augstskolām tie uzskata par labākajām tādā izpratnē, kas vislabāk sagatavo nākotnes darba ņēmējus. Indikators **īpatsvars ir 10%**.

Piemēram, 2013. gada aptaujā piedalījās aptuveni 28 tūkstoši respondenti. Līdzīgi kā iepriekšējā rādītājā, arī šeit tiek izmantoti dažādi koeficienti, kas līdzsvaro

saņemto anketu skaitu no dažādām valstīm, kur attiecīgi tas var ievērojami atšķirties. Datubāzes kontaktus QS iegūst, ik gadu pilnveidojot savu kontaktu datubāzi, kā arī no augstskolu iesniegtajiem sarakstiem, mediju datubāzēm, tiešsaistes pakalpojumiem un ārpalpojumu aģentūrām.

- **Akadēmiskā personāla/studējošo attiecība** ar indikatora svaru **20 procentu** apmērā.

Šajā kategorijā tiek ņemti vērā augstskolas pasniedzēji un pētnieki, kas nav izdalīti un netiek atsevišķi apskatīti. Tajā pašā laikā šajā kritērijā netiek ieskaitīti, piemēram, laboranti vai asistenti, kas apmāca maģistrantus un doktorantus. Netiek ņemti vērā arī viesprofesorus, kuru pamatdarbs ir citā augstskolā.

Vērtējot studentus, tiek ņemti vērā bakalaura, maģistra un doktorantūras līmenī studējošo skaits. Skaita noteikšanai tiek ņemts vērā pilna laika ekvivalents (turpmāk tekstā PLE), attiecīgi – PLE ir vienāds ar studentu skaitu dienā, tam pieskaitot vienu trešdaļu no neklātienēs studentu skaita. Gadījumā, ja students vienlaicīgi studē gan klātienēs, gan neklātienēs programmā, tas tiek ieskaitīts abās kategorijās.

Analoģiska aprēķina formula tiek izmantota arī augstskolas mācībspēku sastāva aprēķinam, proti, $PLE = \text{pilna slodze} + 1/3 \text{ no nepilnas slodzes darba laikā nodarbināto skaita}$.

Datu iegūšanai tiek izmantoti dažādi avoti – augstskolas, valsts institūcijas, citu organizāciju (piem., Eiropas Komisijas) dati.

- **Vidējā zinātnisko rakstu citējamība uz 1 akadēmisko personālu - 20 %.**

Šī rādītāja aprēķināšanai tiek izmantota citējamība beidzamo piecu gadu laikā saskaņā ar Scopus datubāzē pieejamajiem datiem. Rakstu citējamības skaita aprēķinā tiek ņemti vērā augstskolas zinātniskie darbinieki un mācībspēki.

Šajā rādītājā priekšroka tiek dota dabaszinātnes jomā strādājošām augstskolām un medicīnas jomas augstskolām, kā arī tām, kurās zinātniskais darbs notiek angļu valodā.

- **Ārvalstu viespasniedzēju īpatsvars –5 %.**

- **Ārvalstu studentu īpatsvars - 5 %.**

Ņemot vērā reitinga uzbūvi un indikatoru svara attiecību, secināms, ka ārkārtīgi liela loma augstskolas pozīcijai šajā reitingā ir tieši tās zinātniskās darbības rezultātiem un reputācijai. Protams, par tiešiem zinātniskās darbības rezultātiem šo indikatoru kontekstā būtu uzskatāms indikators “Vidējā zinātnisko rakstu citējamība uz vienu akadēmisko personālu” jeb publikācijas, kas nenoliedzami, veido arī augstskolas rezultātus tās akadēmiskajai reputācijai. Šo tēzi autores ieskatā apliecina arī tas, ka starp QS reitingā iekļuvušajām labākajām augstskolām tikpat kā nav tādu, kurās netiktu veikti nozīmīgi ieguldījumi zinātniskajā darbībā, proti, pētniecībā un attīstībā.

Arī apskatot 2020. gada QS reitingu, redzams, ka no Latvijas tajā iekļuvušas trīs augstskolas – Rīgas Tehniskā universitāte (701.-705.vieta), Rīgas Stradiņa universitāte un Latvijas Universitāte abām iekļūstot 801.-1000. vietas pozīcijā. Būtiski norādīt, ka Baltijas valstu kontekstā Latvija ir vienīgā no valstīm, kurā neviena no augstskolām nav iekļuvusi labāko piecsimt augstskolu vidū.

THE reitings

THE reitings, kas pēc savas struktūras autores ieskatā ir tuvs QS reitingam, aplūko pasaules augstskolas tādās to pamatdarbības kategorijās kā mācīšana, pētniecība, starptautiskā perspektīva, kā arī zināšanu tālāk nodošana. Reitinga pamatā ir 13 darbības indikatori, kas grupēti piecās kategorijās³:

- mācīšana un mācīšanās vide;
- pētniecība, kur detalizētāk tiek apskatīts zinātniskās darbības apjoms, finansējums pētniecībai, kā arī augstskolas reputācija;
- citējamība, kas nosaka pētniecības kvalitāti un zināšanu tālāk nodošanu;
- starptautiskā perspektīva, kas ietver informāciju par mācībspēkiem, studentiem un starptautisko sadarbību;
- zinātnes industrializācijas aspekts, kas cieši saistīts ar zināšanu pārnesi.

Datu apkopošana notiek augstskolām, sniedzot reitingam nepieciešamo informāciju par savas iestādes pamatdarbības rādītājiem, taču reizumis, kad kāda informācija nav pieejama vai nav tikusi sniegta vai pilnā apmērā, reitinga veidotāji paši sniedz objektīvu

³ THE World University ratings. World University Rankings 2019. Methodology, 2019

novērtējumu par attiecīgo rādītāju. 1.2.2. tabulā zemāk apkopoti THE reitingā izmantotie indikatori un to svars kopējā vērtējuma noteikšanā.

1.2.2. tabula

“THE reitinga indikatori un to svars”⁴

Nr. p.k.	Indikators	Svars
1.	Mācīšana (mācīšanas vide)	30%
1.1.	Aptauja par augstskolas reputāciju	15%
1.2.	Mācībspēku un studentu attiecība	4.5 %
1.3.	Doktorantu un bakalaurantu attiecība	2.25 %
1.4.	Doktorantu, kas turpina strādāt augstskolā kā mācībspēki, proporcija pret tiem, kuri nestājas darba attiecībās ar konkrēto augstskolu	6%
1.5.	Iestādes ienākumi salīdzinājumā pret akadēmiskā personāla skaitu	2.25%
2.	Zinātniskā darbība (apjoms, ieņēmumi un reputācija)	30%
2.1.	Aptauja par reputāciju kontekstā ar zinātnisko darbību	18%
2.2.	Ieņēmumi no zinātniskās darbības	6%
2.3.	Zinātnes produktivitāte (publikācijas akadēmiskajos žurnālos Scopus datubāzē)	6%
3.	Citējamība	30%
4.	Starptautiskā perspektīva	7,5%
4.1.	Ārvalstu studentu proporcija pret vietējiem studentiem augstskolā	2.5%
4.2.	Ārvalstu mācībspēku proporcija pret vietējiem mācībspēkiem augstskolā	2.5%

⁴ THE World University ratings. World University Rankings 2019. Methodology, 2019

4.3.	Starptautiskā sadarbība (publikāciju kopā ar ārvalstu zinātniekiem skaita proporcija pret vietējā mēroga publikācijām)	2.5%
5.	Ieņēmumi no industrijas (zināšanu pārnese) – augstskolas spēja radīt inovācijas un atbalstīt industriju	2.5%

Tāpat svarīgi norādīt, ka reitingā netiek iekļautas augstskolas, kuras neīsteno bakalaura līmeņa studiju programmas vai tādas, kuru darbība tiek īstenota kādā šaurā specialitātēs. Netiek iekļautas arī tādas universitātes, kas publicē mazāk, kā 1000 rakstus zinātniskos žurnālos. Lai gan attiecībā uz publikāciju skaitu tomēr pastāvot atsevišķi izņēmumi tajās zinātņu nozarēs, kurās tradicionāli mēdz būt neliels publikāciju skaits, piemēram, inženierzinātnēs vai humanitāro zinātņu izdevumos.

Arī šis reitings pamatā fokusē uzmanību uz augstskolas zinātniskās darbības rezultātiem, par ko liecina lielā indikatoru proporcija tieši citējamības, publikāciju un reputācijas kontekstā.

Ņemot vērā līdzīgo reitinga uzbūvi ar QS reitingu un paturot prātā, ka iepriekš minēto par to, ka objektīvu apsvērumu dēļ Latvijai tuvākajā nākotnē, autoresprāt, nav reālu iespēju iekļūšanai ARWU reitinga piecsimt labāko augstskolu vidū, ņemot vērā nepieciešamos augstos izcilības rādītājus zinātnes jomā, tāpēc loģiski, ka jāatbild uz jautājumu par to, kurš no abiem iepriekš aplūkotajiem reitingiem būtu piemērotāks Latvijas augstākās izglītības telpas salīdzināšanai un šī brīža Latvijas viena no izglītības politikas vides mērķa izpildīšana.

Pēc trīs izvēlēto reitingu savstarpējās salīdzināšanas, autore uzskata, ka THE reitinga tabulu veidošanā kopumā tiek labāk izvēlēta metodika nekā QS. Tomēr QS reitings veido vairāk tabulu, ko var detalizētāk apskatīt, sniedzot lietotājam plašāku ieskatu, piemēram, par konkrēto reģionu, kontinentu, nozari u.tml.

Autores ieskatā QS reitingā salīdzinājumā ar THE reitingu lielāks uzsvars tiek likts uz augstskolas reputācijas rādītājiem, kas savukārt ir cieši saistīti ar zinātniskās darbības kvalitāti, tāpēc tieši QS būtu piemērotāks Latvijas augstskolu salīdzināšanai un iepriekšminētā mērķa sasniegšanas mērīšanai. Tāpat par labu autores izvēlei kalpo fakts, ka viens no Latvijas mērķiem ir veicināt Latvijas augstskolu starptautisko konkurētspēju, palielinot Latvijas augstskolu kā starptautiskā sadarbības partnera pievilcību, kā arī to, ka tieši QS reitingā šobrīd ir iekļautas trīs Latvijas vadošās augstskolas, autore uzskata, ka, lai izpētītu Latvijas augstskolu iespējām iekļūšanai starptautisko augstskolu reitingu top 500 labāko vidū, būtu jāizvēlas QS reitings.

Autore arī apzinās, ka QS reitings ir tikai viens no daudzajiem reitingu veidiem, tomēr, piekrītot Rauhvargera paustajam par to, ka tieši t.s. līderu tabulu tipa reitingi ir viegli saprotami un labi pārskatāmi, citus reitingu veidus, kā piemēram U-Multirank, kura sastāvā arī ir Latvijas augstskolas, autore neizvēlējas šī pētījuma veikšanai.

Pēc teorētiskās literatūras un trīs izvēlēto reitingu detalizētāka apskata autore secina, ka pavisam droši ir iespējams apgalvot, ka pavisam noteikti starptautiskajos reitingos tieši reputācija ir galvenais faktors, kas nosaka, vai attiecīgā universitāte būs augstākā pozīcijā vai arī nē. Lai arī reputācijai, tāpat kā augstskolas prestižam noteikti ir nozīme arī augstskolas nākotnes attīstības potenciālā, tas nav un nedrīkst būt vienīgais faktors, kas universitāti padarīs par labu un tādu, kurā varēs iegūt kvalitatīvu izglītību. Tāpat autore izdara pieņēmumu, ka mazāk pazīstama universitāte nenozīmē, ka tā būs mazāk vērtīga tāpēc, ka nebūs iekļuvusi starptautisko reitingu līderu tabulās. Šo, autoresprāt, ir svarīgi paturēt prātā, ka jo īpaši Latvijas ģeogrāfiskā izvietojuma un demogrāfisko tendenču kontekstā, mums, iespējams, nevajadzētu pārmērīgi lielu uzmanību koncentrēt uz iekļūšanu starptautisko reitingu līderu tabulu augšgalā, jo atrašanās tur nav absolutizējama ar vienādību pret kvalitāti.

2. LATVIJAS AUGSTSKOLU POTENCIĀLS IEKĻŪŠANAI QS REITINGA 500 LABĀKO AUGSTSKOLU VIDŪ

2019. gada pārskatu par augstāko izglītību Latvijā 2018.gadā un augstskolu publiski pieejamo informāciju par augstskolu darbību un finanšu rādītājiem, ar mērķi salīdzināt Latvijas trīs vadošo augstskolu – Latvijas Universitāte, Rīgas Tehniskā universitāte un Rīgas Stradiņa universitāte – pret augstskolām Baltijā un Somijā un noteikt, vai pastāv un kādas ir būtiskākās atšķirības Latvijas gadījumā.

2.1. Pētījuma metodoloģijas raksturojums

Autore pētījumam izvirzīja šādus uzdevumus:

1. analizēt statistikas datus, publiski pieejamās datubāzes, tādas, kā Scopus, QS QuacquarelliSymondsLimited, Izglītības un zinātnes ministrijas publicēto 2019.gada pārskatu par augstāko izglītību Latvijā 2018.gadā un augstskolu publiski pieejamo informāciju par augstskolu darbību un finanšu rādītājiem ar mērķi
2. salīdzināt Latvijas trīs vadošo augstskolu – Latvijas Universitāte, Rīgas Tehniskā universitāte un Rīgas Stradiņa universitāte – pret augstskolām Baltijā un Somijā un noteikt, vai pastāv un kādas ir būtiskākās atšķirības Latvijas gadījumā, ņemot vērā izvēlētajā reitingā izmantotos vērtēšanas indikatorus;
3. apskatīt Latvijas trīs vadošo augstskolu vadību publiski paustos viedokļus masu medijos saistībā ar pašu augstskolu redzējumu un to iespējām uzrādīt labākus rādītājus QS reitingā un starptautiskajos augstskolu reitingos kopumā.
4. noskaidrot izglītības politikas veidotāju ekspertu viedokli par pētāmo jautājumu, veicot interviju ar Izglītības un zinātnes ministrijas Augstākās izglītības, zinātnes un inovāciju departamenta direktoru un diviem viņa vietniekiem, kuri strādā augstākās izglītības jomā. (Izvēlētie eksperti piekrita savu vārdu un uzvārdu publicēšanai šajā pētījumā.)
5. analizēt ekspertu viedokli par izdarītajiem secinājumiem augstskolu salīdzināšanās kontekstā un augstskolu vadības viedokļiem, lai noteiktu, vai arī izglītības politikas veidotāju ieskatā izdarītie secinājumi un paustie viedokļi sakrīt ar nozares līderu viedokļiem.

2.2. Latvijas augstskolas salīdzinājumā ar tuvāko reģionu

Šajā apakšnodaļā autore apskatīs apkopoto statistikas, augstskolu publiski pieejamo informāciju, Izglītības un zinātnes ministrijas 2019. gadā sagatavoto pārskatu par 2018. gadu augstākajā izglītībā (IZM pārskats, 2019), augstskolu finanšu pārskatus un QS Quacquarelli Symonds Limited datubāzē pieejamo informāciju, salīdzinot pamatā trīs vadošās Latvijas un tuvākā reģiona (Lietuvas, Igaunijas un Somijas) augstskolas, izvērtējot dažādus rādītājus, tostarp tos, kas tieši ietekmē šo augstskolu pozīcijas QS reitingā.

QS reitings šajā apskatā izvēlēts, jo tajā ir iekļautas trīs lielākās Latvijas augstskolas: Rīgas Tehniskā universitāte (701.–750.vieta), Latvijas Universitāte un Rīgas Stradiņa universitāte (abas 801.–1000.vietā), līdz ar ko turpmāk šis nodaļas ietvaros pamatā tiks analizēts tieši šo augstskolu sniegums.

Šo trīs augstskolu rādītāji, ņemot vērā Latvijas nozaru politikas plānošanas dokumentos: Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.–2020. gadam⁵, kā arī Zinātnes, tehnoloģiju attīstības un inovāciju pamatnostādnes 2014.–2020. gadam⁶ noteiktos attīstības mērķus augstākās izglītības un zinātnes izcilībai, internacionalizācijai un pieprasījumu, kas cieši korelē ar QS reitinga metodoloģiju (Academic Ranking of World Universities), tāpēc autore uzskata, ka tieši QS reitinga izvēle Latvijas un tuvākā reģiona augstskolu savstarpējam salīdzinājumam ir piemērotākais.

Viens no būtiskākajiem rādītājiem, kas raksturo zinātniskās darbības intensitāti augstskolās, ir to ieņēmumu īpatsvars pētniecībai un attīstībai. 2.1.1.attēlā redzams, ka tikai trīs Latvijas augstskolās attiecība attiecīgās augstskolas ieņēmumiem pētniecībai un attīstībai pārsniedz 30% sliekšni. Papildus jāņem vērā, ka Ventspils Augstskolas gadījumā liela daļa no pētniecības un attīstības finansējuma tiek izlietots Ventspils Starptautiskā radioastronomijas centra infrastruktūras attīstībai un uzturēšanai. Tāpēc autore uzskata, ka 2.1.1. attēlā norādītā attiecība konkrētajā augstskolā ir pat mazāka. Salīdzinot universitātes Latvijā, šis rādītājs ir zems divām universitātēm - Rīgas Stradiņa universitātei un Liepājas

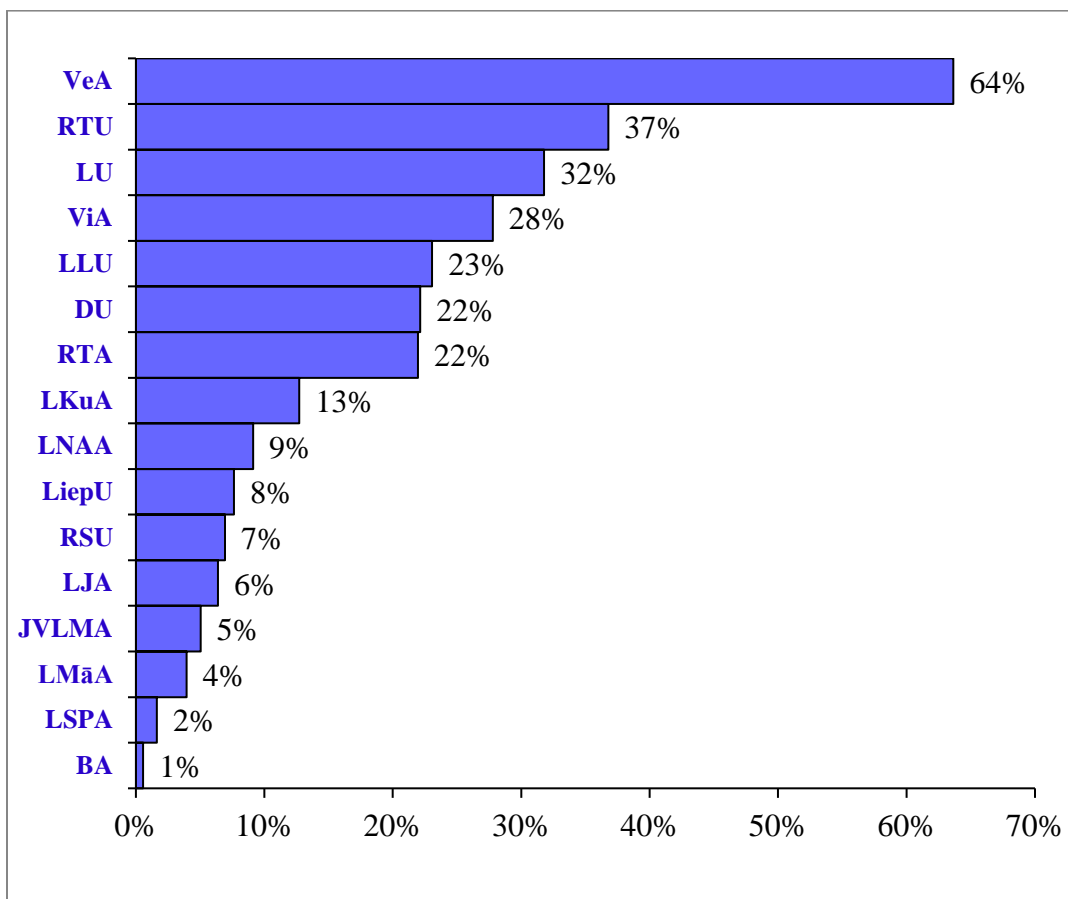
⁵Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.-2020.gadam. (29.05.2014).

⁶ Ministru kabineta 2013. gada 28.decembra rīkojums Nr. 685

Universitātei, kas liecina par to, ka šajās augstskolās būtu kritiski svarīgi jāplāno darbības, kas vērstas uz pētniecības un attīstības aktivitāšu apjoma palielināšanu.

2.1.1. attēls

“Latvijas valsts augstskolu ieņēmumu īpatsvars pētniecībai un attīstībai 2017. gadā”

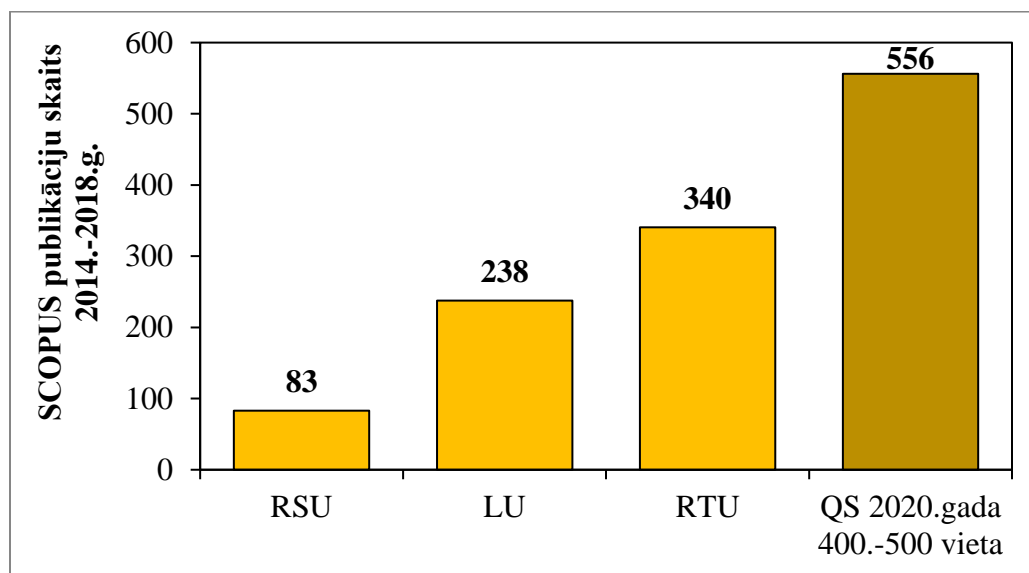
Tomēr svarīgi norādīt, ka beidzamo divu gadu laikā Rīgas Stradiņa universitātes ieguldījumu apjoms pētniecībai un attīstībai ir vairākkārt pieaudzis, no kā var secināt, ka pie nosacījuma, ka šī augstskola turpina palielināt ieguldījumu apjomu pētniecībai un attīstībai, tuvāko gadu laikā arī Rīgas Stradiņa universitātei ir iespējas sasniegt vismaz 30% sliekšni.

Autores ieskatā tām Latvijas augstskolām, kas izvirzījušas mērķi virzīties iekļūt piecsimt labāko augstskolu vidū QS reitinga pozīcijās, savās attīstības stratēģijās būtu jāparedz plāns un papildus aktivitātes ar mērķi ilgtermiņā palielināt pētniecības un attīstības ieņēmumus līdz piecdesmit procentu sliekšnim.

Tāpat vēl viens no rādītājiem, turklāt autores ieskatā tas vērtējams kā viens no objektīvākajiem, kas raksturo augstskolas zinātnisko darbību, ir šīs augstskolas publikācijas, to skaits un kvalitāte, kas arī tiek ņemts vērā QS reitinga kontekstā. Runājot par publikāciju skaitu, tad to visbiežāk attiecina uz studējošo skaitu, tomēr pastāv iespēja, ka tas tiek attiecināts arī uz akadēmiskā personāla, vai, piemēram, doktorantu skaitu. Autore uzskata, ka zinātnisko publikāciju skaitu visobjektīvāk ir salīdzināt pret studējošo skaitu, ņemot vērā, ka tas var kalpot par vienu no raksturlielumiem, lai noteiktu, cik daudz un cik lielā mērā augstskolas akadēmiskais personāls papildus pedagoģiskajam darbam ir iesaistīts tieši zinātniskajā darbā.

2.1.2. attēls

“RTU, LU un RSU publikāciju skaita (SCOPUS) attiecība pret 1000 pilna laika studējošiem uz QS reitinga top 400.-500. vietas augstskolu fona”⁷

Kā redzams, šis rādītājs labi korelē ar augstskolas ieņēmumiem pētniecībā un attīstībā, proti, salīdzinot datus attēlos 2.1.1. un 2.1.2. secināms, ka, piemēram, Rīgas Tehniskajā universitātē, kur šie ieņēmumi ir vislielākie, arī publikāciju skaits ir vislielākais – 340. Tāpat jānorāda, ka pasaules augstskolās, kas ierindojušās QS reitinga 400.–500. vietā, publikāciju skaita attiecība pret 1000 pilna laika studējošiem, šis rādītājs vidēji ir 556

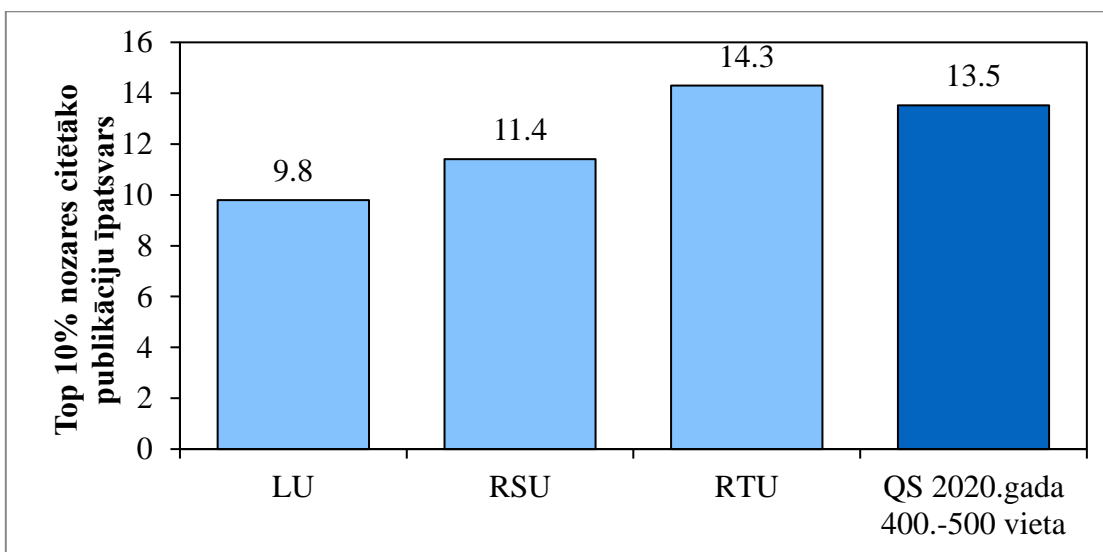
⁷ SCOPUS, QS Quacquarelli Symonds Limited

zinātniskās publikācijas, kas ir ievērojami mazāks, salīdzinot ar rādītājiem Latvijas augstskolās.

Papildus kvantitatīvajiem datiem nepārprotami būtiski ir vērtēt arī zinātnisko publikāciju kvalitāti, ko savukārt var mērīt ar citējamības indeksa palīdzību, proti, nosakot attiecīgās publikācijas (rakstu, grāmatu, tēžu) citēšanas reižu skaitu un salīdzinot to pret konkrētās nozares zinātnisko publikāciju vidējo rādītāju.

2.1.3. attēls

“RTU, LU un RSU top 10% nozares citētāko publikāciju īpatsvars uz QS reitinga top 400.-500. vietas augstskolu fona”⁸

Vērtējot publikāciju kvalitāti, vairumā gadījumu tiek mērīts, kāds ir publikāciju īpatsvars, salīdzinājumā ar desmit procentiem nozares citētākajām publikācijām. Attēlā 2.1.3. autore ir salīdzinājusi trīs Latvijas vadošās universitātes pret vidējo rādītāju QS reitingā universitātēm, kas atrodas starp 400. un 500. vietu, līdz, ar ko secināms, ka pretēji kvantitatīvajam rādītājam par publikāciju skaita attiecību pret studējošo skaitu, šajā rādītājā Latvijas universitāšu pozīcijas ir vērtējamas, kā labas. Tāpat būtiski norādīt, ka Rīgas tehniskā universitāte šajā rādītājā apsteidz arī universitātes, kas QS reitingā ierindojas starp 400. un 500. vietu.

⁸ QS QuacquarelliSymondsLimited, SCOPUS

Ņemot vērā iepriekš minēto un lai izprastu, kā šie zinātniskās darbības rādītāji Latvijas universitātēs korelē ar universitātēm tuvākajā reģionā, autore apkopoja un salīdzināja Scopus datubāzē, Izglītības un zinātnes ministrijas datubāzē un QS 2018. gada reitingā pieejamos datus par augstākās izglītības iestādēm Latvijā un tuvākajā reģionā, proti, Lietuvā, Igaunijā un Somijā.

Piemēram, salīdzinot zinātnisko publikāciju skaita attiecību uz 1000 pilna laika studentiem (attēls 2.1.4.), secināms, ka Latvijas augstskolu zinātnes izaicinājumi ir cieši saistīti ar nepieciešamību celt kapacitāti, ņemot vērā, ka zinātnisko publikāciju skaits pret studentu skaitu Latvijas augstskolās ir vismaz divas reizes mazāks nekā augstskolās tuvākajā reģionā, lai gan piecās augstskolās – Rīgas Tehniskā universitāte, Latvijas Lauksaimniecības universitāte, Latvijas Universitāte, Ventspils Augstskolā, kā arī Daugavpils Universitātē - zinātniskā darba intensitāte ir uzskatāma par pietiekamu.

Redzams, ka zinātnisko publikāciju skaita ziņā pret kopējo studentu skaitu, vadošo lomu ieņem Rīgas Tehniskā universitāte, kas skaidrojams ar to, ka QS un arī THE reitingos par pamatu publikāciju skaita noteikšanai tiek lietota Scopus datu bāze, kur savukārt publikāciju skaita ziņā STEM joma prevalē pār citām - Scopus datu bāzē citējamība STEM nozarē ir sešas reizes lielāka (Dunleavy, 2018) nekā humanitārajās zinātnēs, kas savukārt veido potenciāli lielākas iespējas tieši STEM, kas ir arī Rīgas Tehniskās universitātes galvenais darbības virziens, nozares publikāciju iekļaušanai Scopus datubāzē. Līdzīgi raksturojama arī Latvijas Lauksaimniecības universitātes kā vienas no STEM nozari pārstāvošās universitātes atrašanās otrajā vietā, vērtējot publikāciju skaitu augstskolā uz 1000 pilna laika studentiem. Tieši šī paša iemesla dēļ ir izskaidrojama arī mākslas nozaru augstskolu zemais publikāciju skaits.

Tomēr attiecībā pret vidējo rādītāju, šie rezultāti autores ieskatā ir vērtējami, kā labi, jo parāda Latvijas zinātnieku produktivitāti un nākotnes potenciālu Latvijai ierindoties starp 500 labākajām pasaules augstskolām.

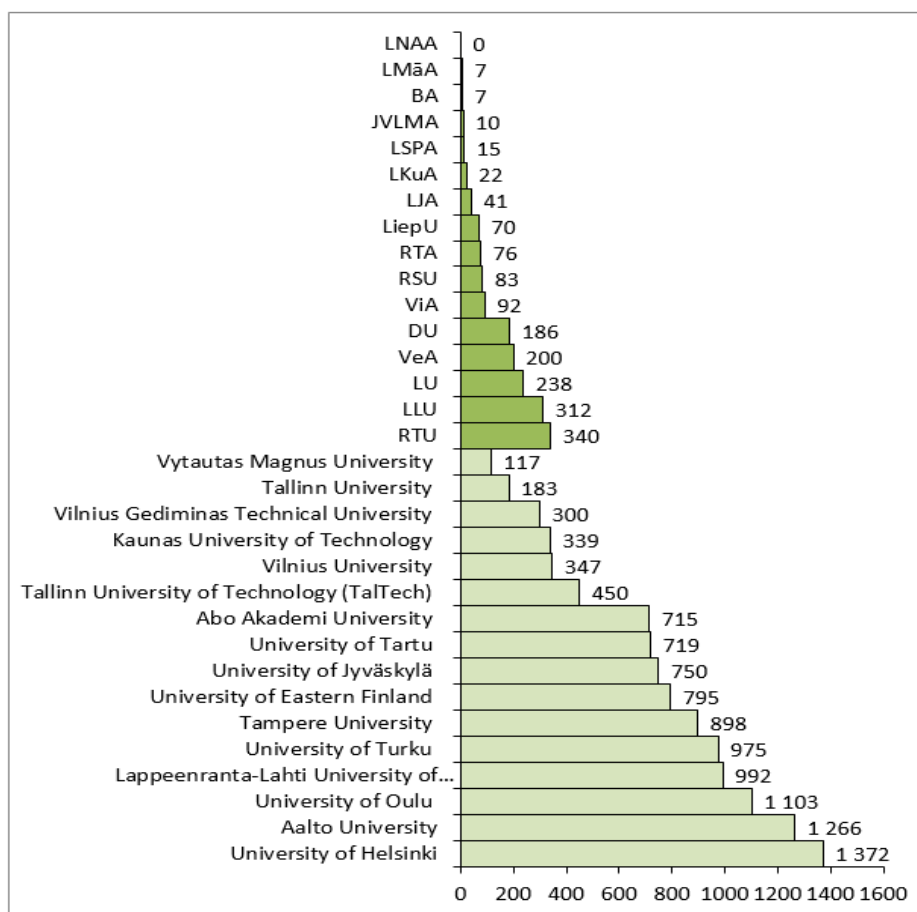
Salīdzinājumam ar tuvākā reģiona universitātēm, kas jau iekļuvušas QS reitinga piecsimt labāko universitāšu vidū, piemēram, Tartu universitātē, kas ierindojas 2020. gada reitinga 314. pozīcijā, publikāciju skaits uz 1000 studentiem ir 719, kurpretī Rīgas

Tehniskajai universitātei tas ir gandrīz uz pusi mazāks, kas arī attiecīgi pamato tās atrašanos QS reitinga pozīcijā no 651.-700.vietai.

No iepriekš minētā autore secina, ka viena no iespējām Latvijas augstskolu pozīciju QS reitingā uzlabošana varētu tikt panākta mērķtiecīgi strādājot pie zinātniskajām publikācijām, līdz ar ko loģiski ir apskatīt vēl vienu no QS reitinga indikatoriem, proti, akadēmiskā personāla un studējošo skaita attiecība, kam QS reitingā ir 20% svars un kas savukārt ir cieši saistīts ar augstskolas mācībspēku iespējām savu darbību veikt ne tikai pedagoģijas bet arī zinātnes laukā.

2.1.4. attēls

“Latvijas valsts augstskolu publikāciju skaits (2014.-2018.) uz 1000 pilna laika studentiem uz tuvākā reģiona labāko augstskolu fona”⁹

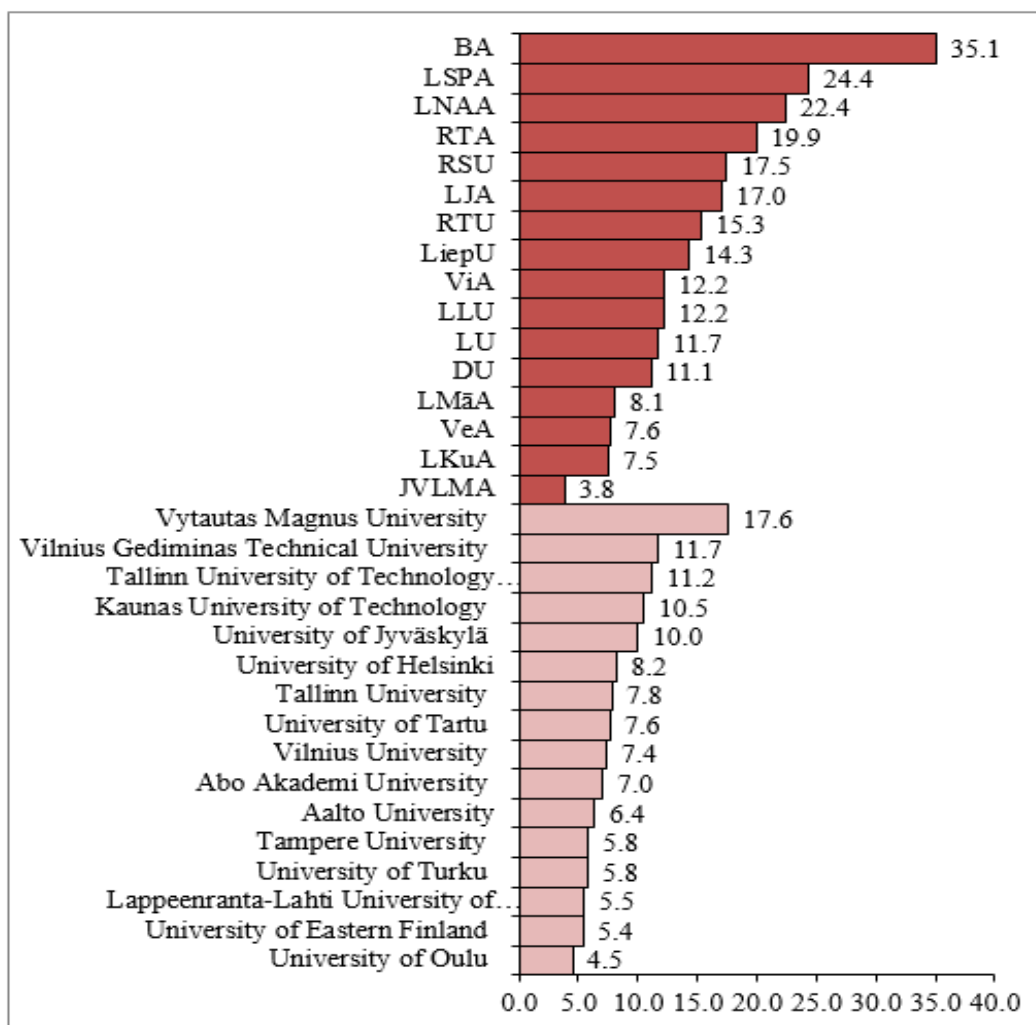

⁹ SCOPUS, QS QuacquarelliSymondsLimited, IZM pārskats

No augstskolu publiski pieejamās informācijas un Izglītības un zinātnes ministrijai pieejamajiem datiem veidotā attēla 2.1.5. autore secina, ka, salīdzinājumā ar tuvākā reģiona vadošajām augstskolām, Latvijas augstskolās, neskaitot mākslas nozares augstskolas (Latvijas Kultūras akadēmija, Latvijas Mākslas akadēmija, Jāzepa Vītola Mākslas akadēmija) ir nepietiekams akadēmiskā personāla skaits attiecībā pret studējošo kopskaitu, kas, protams, liek izdarīt secinājumus par to, ka lielākā daļa akadēmiskā personāla laika tiek veltīta pedagoģiskajam darbam un administratīvo funkciju veikšanai.

2.1.5. attēls

“Latvijas valsts augstskolu studentu un akadēmiskā personāla attiecība uz tuvākā reģiona labāko augstskolu fona”¹⁰

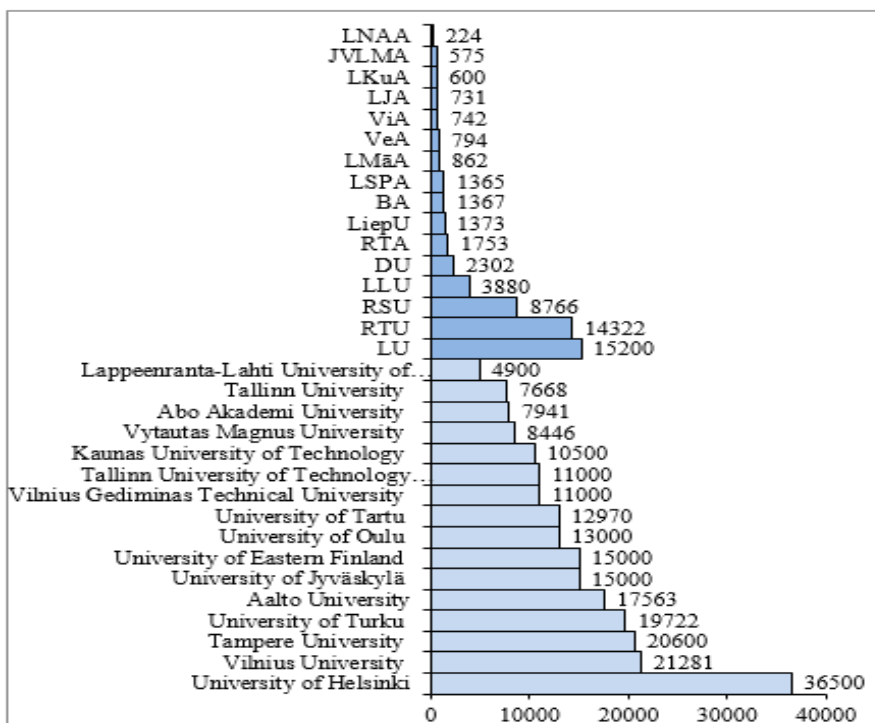
¹⁰ SCOPUS, IZM pārskats, augstskolu publiski pieejamā informācija

Vēl viens situāciju pastiprinošs faktors ir tas, ka saskaņā ar augstskolu iesniegtajiem datiem Izglītības un zinātnes ministrijā lielākā daļa Latvijas augstskolu mācībspēku ir nodarbināti augstskolās uz nepilnu darba laiku.

Ņemot vērā to, ka tiek apskatīta mācībspēku un studentu skaita attiecība, autore sprāt, nozīmīgi ir vērtēt arī pašu studentu skaitu, jo, lai arī tas ir vēl viens kvantitatīvs, nevis kvalitatīvs indikators, tomēr, ņemot vērā, ka iepriekš autore konstatēja, ka Latvijas, salīdzinājumā ar citām tuvākā reģiona augstskolām, kas jau ir iekļuvušas QS reitanga piecsimt labāko vidū, uz vienu mācībspēku ir krietni lielāks studentu skaits, arī skaitliskais lielums ir jāvērtē. Tas tāpēc, ka, ja pieņem, ka Latvijas augstskolās būtu jāpalielina mācībspēku skaits, tādējādi mazinot studentu skaita proporciju uz vienu mācībspēku, būtu naivi iedomāties, ka tas varētu būt efektīvs rīks skaitliski nelielā augstskolā. 2.1.6. attēlā autore ir salīdzinājusi Latvijas augstskolās pilna laika studējošo skaitu ar pilna laika studējošo skaitu tuvākā reģiona augstskolās.

2.1.6. attēls

“Latvijas valsts augstskolu studējošo skaits uz reģiona top augstskolu fona”¹¹

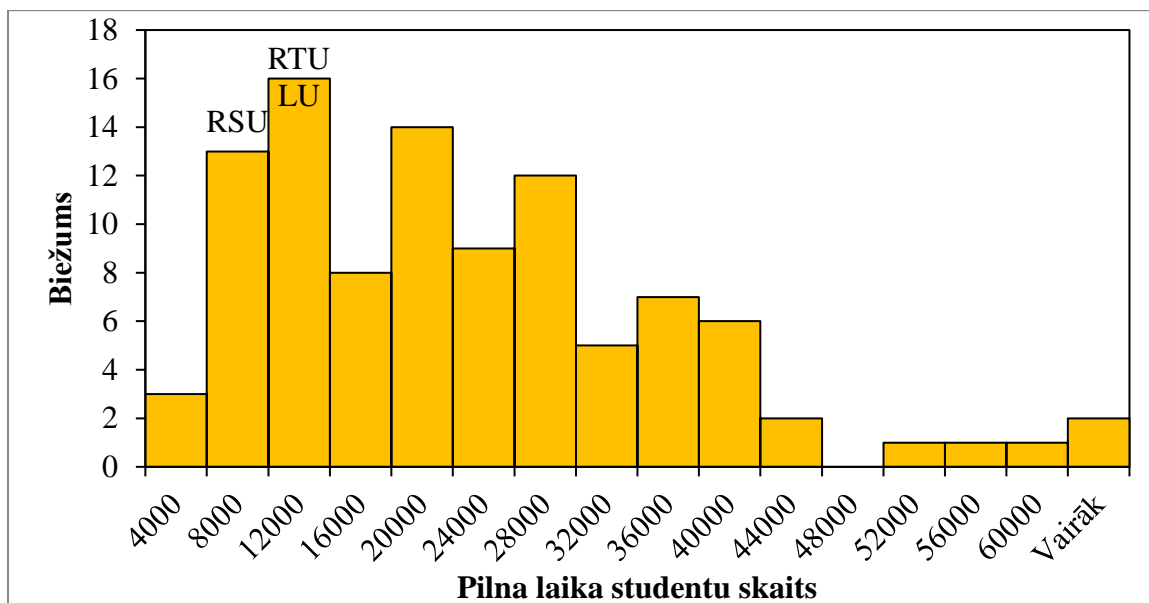

¹¹ IZM pārskats, augstskolu publiski pieejamā informācija

Attēlā 2.1.7. apskatīts šo trīs augstskolu pilna laika studējošo skaits salīdzinājumā ar QS 2020. gada reitingā iekļautajām augstskolām, kas atrodas 400.-500.vietā.

2.1.7. attēls

**“Pilna laika studējošo skaits RTU, LU, RSU un QS reitinga 400.-500. vieta
2020.gadā.”¹²**

Apkopojot datus, autore secināja, ka vidēji augstskolā, kas QS 2020. gada reitingā atrodas 400.–500. vietā, ir 21 tūkstotis pilna laika studentu. Piemēram, Rīgas Stradiņa universitāte pēc pilna laika studentu skaita ir lielāka par 16 no šīm augstskolām, Latvijas Universitāte – par 25 un Rīgas Tehniskā universitāte – par 32. No tā autore atkārtoti konstatē, ka Latvijas trīs lielākajās universitātēs studējošo skaits ir pietiekams, lai sasniegtu augsta līmeņa kapacitāti startēšanai QS reitinga piecsimt labāko augstskolu pozīcijās.

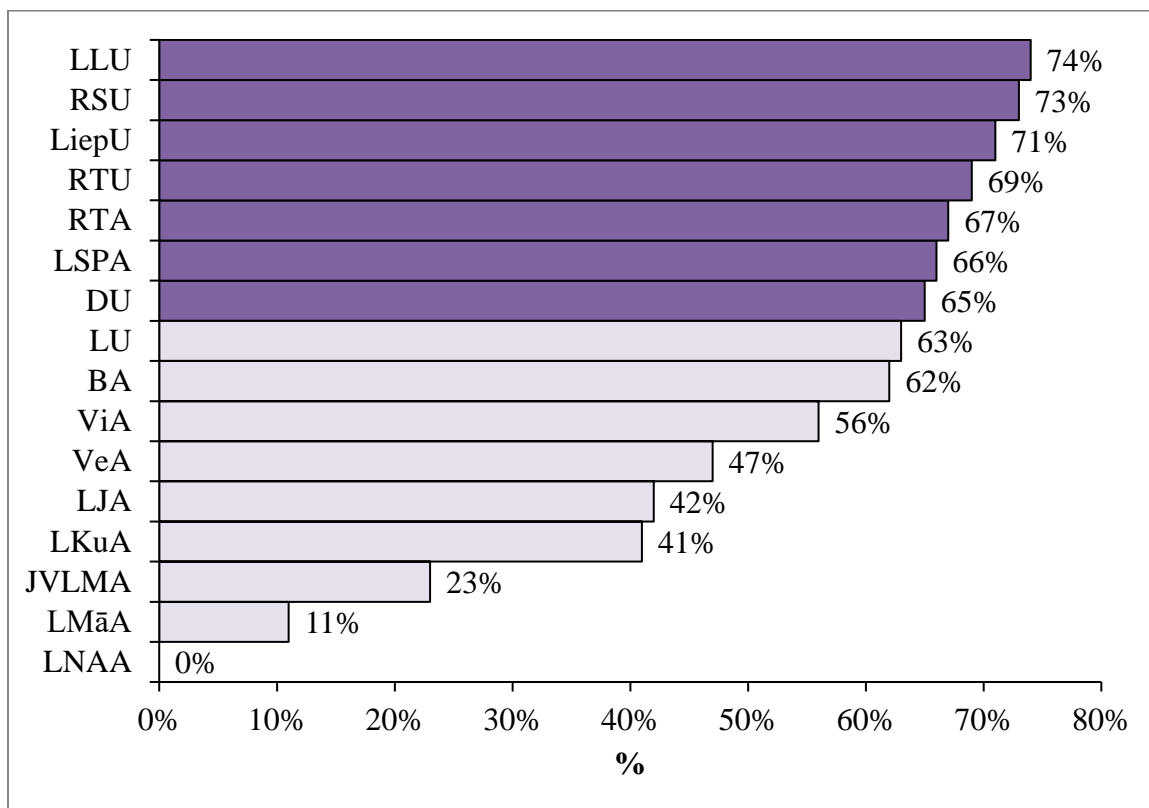
Ņemot vērā, ka QS reitings pamatā ir augstskolu zinātniskās darbības sniegums, tai skaitā citējamības indekss, autores ieskatā viens no aspektiem, ko būtu vērts salīdzināt Latvijas augstskolu kontekstā ir augstskolu akadēmiskajos amatos ievēlēto, kuri ieguvuši

¹² QS QuacquarelliSymondsLimited, IZM pārskats par augstāko izglītību

doktora grādu, īpatsvars attiecībā pret kopējo akadēmiskajos amatos ievēlēto skaitu, kas apkopots 2.1.8. attēlā zemāk.

2.1.8. attēls

“Akadēmiskajos amatos ievēlēto ar doktora grādu īpatsvars 2018. gadā”¹³

Apskatot šos datus, autore secina, ka, lai arī iepriekš apskatīto pozīciju ietvarā, parasti vadošās augstskolas bija tās, kuras arī ir iekļuvušas QS reitingā, proti, Latvijas Universitāte, Rīgas Tehniskā universitāte un Rīgas Stradiņa universitāte, tajās nebūt, izņemot Rīgas Stradiņa universitāti, nav lielākais akadēmiskajos amatos ievēlēto ar doktora grādu īpatsvars. Šajā indikatorā vadošās trīs ir Latvijas Lauksaimniecības universitāte, kura QS reitingā nekad nav tikusi iekļauta, tomēr šogad pirmo reizi ir iekļauta THE reitingā 801.-1000.vietas pozīcijā, kā arī Liepājas universitāte, kas iepriekš apskatītajos rādītājos Latvijas kontekstā atradusies vidējās pozīcijās.

No šī autore izdara divus pieņēmumus:

¹³ IZM pārskats

- ja patiesi augstskolu reitingi var tikt uzskatīti par sava veida augstskolas kvalitātes zīmolu, tad liels skaits akadēmiskajos amatos ievēlēto, kuriem ir doktora grāds, automātiski negarantē augsta līmeņa sniegumu augstskolā;
- iespējams, un tas būtu vērtējams, apskatot arī citus reitingus, kuros šis indikators ir iekļauts kā viens no mērīšanas indikatoriem, kā arī attiecīgo akadēmiskajos amatos ievēlēto, kam ir doktora grāds, vecuma struktūru, šie dati par Latvijas augstskolām un universitātēm var liecināt, ka Latvijas augstākās izglītības sistēmā ir bijis kāds posms, kad doktora grāda iegūšana kādā nozarē nav bijusi pietiekami augsta līmeņa, lai nodrošinātu zinātnes tālāknodošanu un pētniecības attīstību.

Šī nosacīti nejauši izvēlēta parametra izvēles kontekstā autori pārsteidz, ka, lai arī Augstskolu likuma 3. pants¹⁴ paredz, ka, lai augstskola atbilstu universitātes statusam, tai jāatbilst kritērijam, ka vismaz 65% no akadēmiskajos amatos ievēlētajām personām ir jābūt doktora zinātniskajam grādam, tomēr Latvijas Universitāte šo prasību neizpilda.

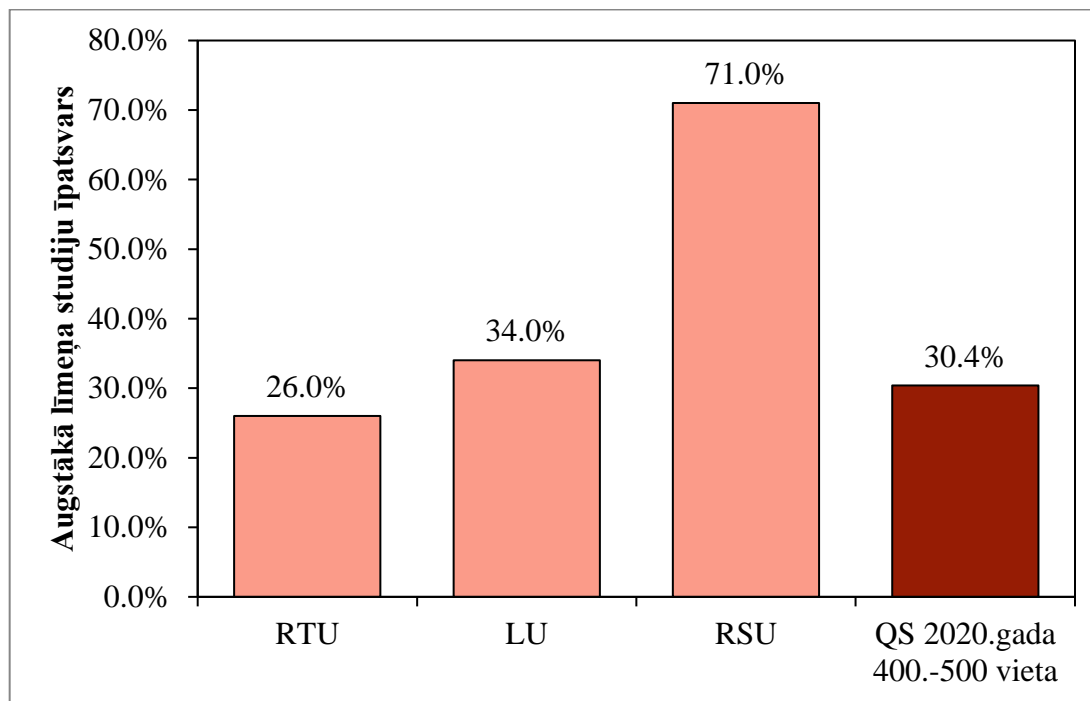
Autoresprāt, šī neatbilstība universitātes statusam likumdošanas ietvara kontekstā, ņemot vērā, ka nobīde ir mazāka nekā 2%, nav būtiska augstskolas kopējā snieguma vērtēšanā, ņemot vērā, ka Latvijā ir daudz faktoru, kas par spīti kāpumam beidzamo 20 gadu laikā doktora grādu ieguvušo skaitam, kas ietekmē doktorantu nevēlēšanos tikt ievēlētam kādā akadēmiskā amatā, tāpēc autores ieskatā šī proporcija skaitliski lielākajā Latvijas augstskolā varētu būt nebūtiska.

Tālāk autore uzskatīja par būtisku apskatīt arī pilna laika studējošo studentu, kas studē augstākajā studiju līmenī jeb maģistrantūrā, īpatsvaru salīdzinājumā ar QS reitinga 400.-500. vietā esošo augstskolu vidējā īpatsvara rādītāja (2.1.9. attēls).

Šis parametrs autores ieskatā liecina par attiecīgās augstskolas piedāvātās izglītības sasaisti ar zinātni, ņemot vērā, ka maģistrantūra ir būtībā pirmais solis zinātnes virzienā, jo īpaši tāpēc, ka QS reitinga kontekstā atkal jāuzsver, ka lielākā daļa no tā veido akadēmiskās reputācijas un snieguma rādītāji.

¹⁴Augstskolu likums. (17.11.1995.).

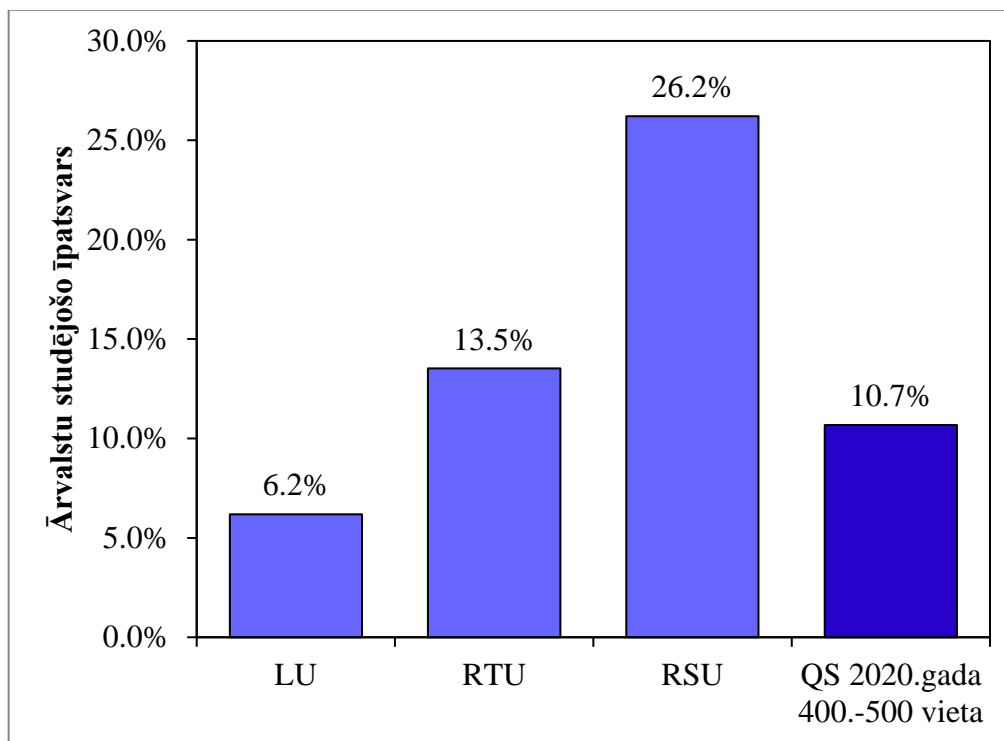
“RTU, LU, RSU, QS reitinga 400.-500. vietas pilna laika studējošos augstākajā studiju līmenī īpatsvars”¹⁵

No savstarpējā augstskolu salīdzinājuma pret QS reitinga 400.-500. vietas vidējo augstākajā studiju līmenī studējošo īpatsvaru, autore secina, ka Latvijas trīs vadošajās augstskolās šis procents ir līdzvērtīgs Latvijas Universitātes un Rīgas Tehniskās universitātes gadījumā. Rīgas Stradiņa universitātē ir ļoti augsts augstākajā studiju līmenī studējošo īpatsvars, taču tas skaidrojams ar to, kā tiek uzskaitīti medicīnas studijās studējošie un to ka medicīnas jomas augstskolām ir ievērojami lielāks augstākā līmeņa studiju īpatsvars kopumā.

Nelielu daļu no QS reitinga kopējā indikatoru svara veido augstskolas internacionalizācijas aspekts, kas šajā reitingā tiek skatīts divos griezumos, proti, ārvalstu viespasniedzēju īpatsvara un ārvalstu studentu īpatsvara kontekstā, tāpēc turpmākajos attēlos (2.1.10. un 2.1.11.) autore salīdzina šos rādītājus Latvijas augstskolu un QS reitinga 400.-500. vietas vidējā rādītāja kontekstā.

¹⁵ QS QuacquarelliSymondsLimited

“Augstskolu ārvalstu studējošo īpatsvars”¹⁶

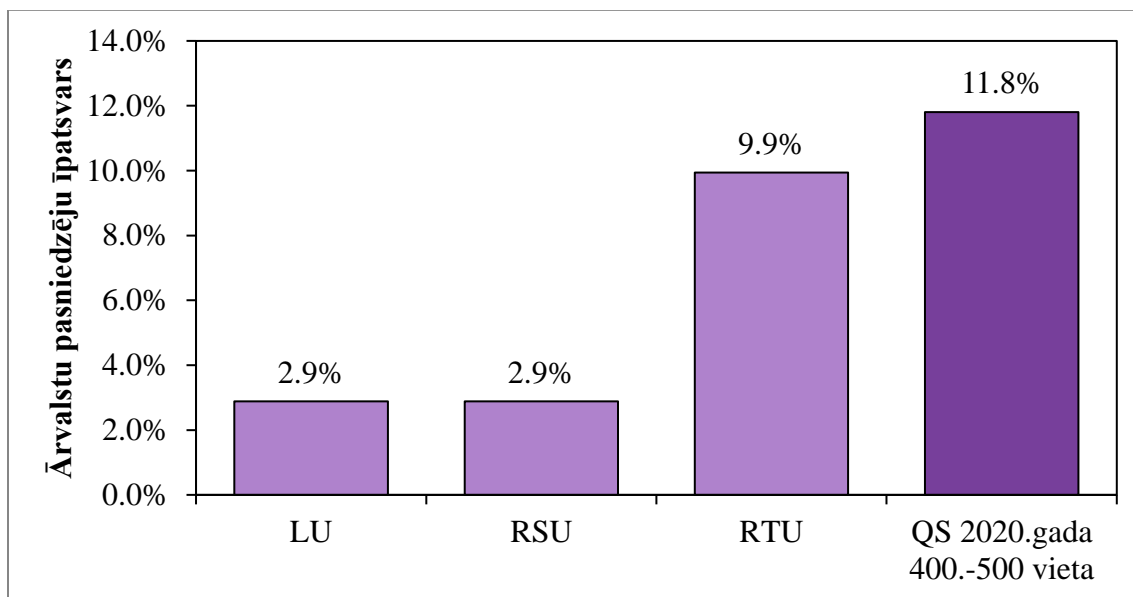
Kā redzams, arī šajā rādītājā gan Rīgas Tehniskā universitāte, gan Rīgas Stradiņa universitāte pārsniedz QS reitinga vidējo rādītāju 400.-500. vietā, kamēr Latvijas Universitātē tas varētu tikt palielināts, tādējādi, ja tiktu izvirzīts stratēģisks mērķis augstākās vietas QS reitingā iegūšanai, šis īpatsvars būtu palielināms.

Tas saskanētu arī ar valsts kopējo augstākās izglītības internacionalizācijas politiku, kuras viena no prioritātēm ir Latvijas augstskolu atpazīstamības starptautiskajā augstākās izglītības vidē palielināšanu, kas savukārt rezultētos arī Latvijas augstākās izglītības iestāžu reputācijas nostiprināšanai ārvalstu akadēmiskajā vidē.

Pavisam pretēja aina rodas, apskatot ārvalstu pasniedzēju īpatsvaru Latvijas trīs vadošajās augstskolās salīdzinājumam ar QS reitinga 400.-500.vietas vidējo rādītāju, kas apkopots attēlā 2.1.11.

¹⁶ QS QuacquarelliSymondsLimited

“Pilna laika ārvalstu pasniedzēju īpatsvars”¹⁷

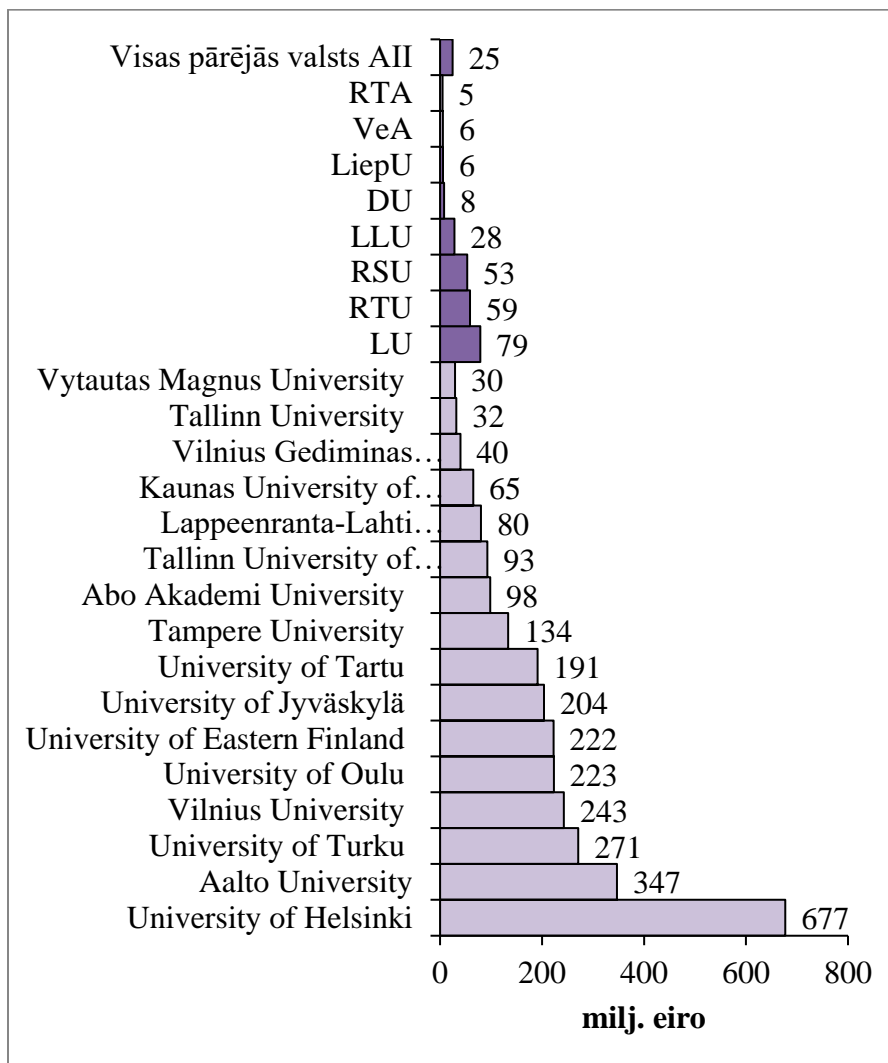
Kā redzams, šī rādītāja ietvaros Latvijas Universitāte, kā arī Rīgas Stradiņa universitāte parāda zemu sniegumu, salīdzinājumā ar QS reitinga 400.-500.vietas vidējo rādītāju, kur pretī Rīgas Tehniskās universitātes sniegums ir tuvu vidējam.

Kopumā autores ieskatā Latvijas augstskolu spēja piesaistīt ārvalstu studējošos kopumā ir ļoti augsta, kas savukārt skaidrojams gan ar salīdzinoši zemu mācību maksu attiecībā pret citām Eiropas un pasaules augstskolām, kā arī Āzijas valstu vilinājumam tuvināties Eiropas augstākās izglītības telpai. To pašu nevar teikt par ārvalstu pasniedzēju piesaistes iespējām, kur joprojām pastāv būtiski izaicinājumi gan no kopējās valsts politikas, gan pašu augstskolu iekšējās noslēgtības aspektiem.

Tomēr, lai arī finanšu rādītāji QS reitingā nav atsevišķa indikatora sastāvs, tomēr tieši augstskolai pieejamajam finansējumam ir cieša saistība ar tās iespējām celt savu kapacitāti gan zinātnes jomā, gan mācībspēku aspektā, kam uzlabojoties palielinātu augstskolas iespējas labākam sniegumam arī starptautisko reitingu rādītājos.

¹⁷ QS QuacquarelliSymondsLimited

**“Latvijas valsts augstskolu ieņēmumi (milj. eiro) 2017. gadā uz reģiona top
augstskolu fona”¹⁸**

Latvijā 3 universitātes šobrīd ir ar pietiekamu budžetu, lai būtu starp Lietuvas, Igaunijas un Somijas labākajām augstskolām, tomēr nozīmīgi ir ņemt vērā, ka viss Latvijas valsts augstskolu kopējais budžets ir salīdzināms ar vienu izcilu Somijas augstskolu, Viļņas Universitāti vai Tartu Universitāti, kas, protams, loģiski noved pie tēzes, ka vispirmām kārtām, ja valsts ir izvirzījusi kā prioritāti Latvijas augstskolām iekļūt labāko 500

¹⁸ Augstskolu finanšu pārskati

augstskolu vidū starptautiskajos reitingos, tai arī būtu jāiegulda papildus finanšu līdzekļi to attīstībā un zinātniskās kapacitātes stiprināšanā.

Latvijas vadošo universitāšu finansējums, tai skaitā valsts finansējums, ir vairākas reizes zemāks, nekā tas ir citām Baltijas un Ziemeļvalstu vadošajām augstskolām, līdz ar ko augstskolām, lai arī tās būtu par mērķi izvirzījušas zinātnes stiprināšanu, augstākas kvalitātes mācībspēku piesaisti kā vietējā, tā ārvalstu līmenī, mācībspēku skaita palielināšanu uz studentu skaitu, tādējādi nodrošinot pietiekamu kontaktstundu skaitu studiju procesā, šobrīd nav iespējams to izdarīt esošā finansējuma ietvaros. Tāpat tiek taupīts uz inventāra vai, piemēram, laboratoriju izmantošanu praktiskajos darbos, kas ir īpaši nozīmīgi tieši STEM jomas programmu stiprināšanai.

Ja mērķis ir iekļūt Top 300 labāko pasaules universitāšu vidū, ir jāsaprot, ka tas nav izdarāms bez būtisku papildus ieguldījumu veikšanas augstākajā izglītībā, jo lielākajā daļā pasaules labāko augstskolu ikgadējais ieguldījumu apmērs vairākas reizes pārsniedz visas Latvijas kopējos ieguldījumus augstākajā izglītībā. Turklāt šī atšķirība nav mērāma uz augstskolās studējošo skaita rēķina, jo, piemēram, Hārvardas, Oksfordas un Kembridžas universitātēs studējošo skaits ir aptuveni 20 tūkstoši, kas ir tikai nedaudz lielāks nekā tas ir Latvijas Universitātē vai Rīgas Tehniskajā universitātē.

Tabulā 2.1.1 autore ir apkopojusi Latvijas un tuvākā reģiona augstskolu finanšu rādītājus, kā arī šo augstskolu pozīciju QS 2020. gada reitingā, kas uzskatāmi parāda, kā ieguldījumi augstākajā izglītībā tiešā veidā korelē ar augstskolas iespējām iekļūt labāko 500 augstskolu vidū konkrētajā reitingā.

2.1.1. tabula

“Augstskolu salīdzinājums pēc to vietas QS reitingā un finanšu rādītājiem”

AI	Valsts	QS Reitings (vieta rangā)	Studējošo skaits	Ieņēmumi (milj. eur gadā)	t.sk valsts finansējums (milj. eurgadā)	Valsts finansējums uz 1 studējošo gadā (visi)
-----------	---------------	----------------------------------	-------------------------	----------------------------------	--	--

University of Helsinki	FIN	102	32 033	692	412	€ 12 862
Aalto University	FIN	137	12 113	359	237	€ 19 566
University of Turku	FIN	276	19 488	263	173	€ 8 890
University of Jyväskylä	FIN	357	14 774	201	139	€ 9 401
Tampere University of Technology	FIN	380	7 925	139	80	€ 10 069
University of Oulu	FIN	411 - 420	15 880	222	149	€ 9 402
University of Tartu	EST	314	13 719	162	85	€ 6 159
Rīgas Tehniskā universitāte	LVA	651 - 700	14 997	49	29	€ 2 298
Latvijas Universitāte	LVA	701 - 750	12 750	61	32	€ 2 127

No apkopotās informācijas redzams, ka tieši Latvijā finansējums augstākajā izglītībā ir ne tikai nepietiekams, bet arī ārkārtēji zems, t.i. trīs līdz pat gandrīz desmit reizes mazāks, kā citās Baltijas un tuvākā reģiona augstskolās.

No šī autore secina, ka, lai arī teju ikvienam ir skaidrs, ka augstākajai izglītībai ir būtiska nozīme modernas zināšanu ekonomikas veidošanā un ka augstākajai izglītībai

Latvijā ir izvirzīti ārkārtīgi ambiciozi mērķi, ne tikai starptautisko reitingu kontekstā, tā ir ārkārtīgi nobadināta un ka, ja valsts un publiskais sektors neieguldīs pietiekamu un – galvenais - ilgstošu investīciju apjomu, Latvijas pētniecības bāze un universitāšu nozare atpaliks ne tikai Baltijas mērogā, bet, iespējams, visas Eiropas kontekstā.

Piemēram, Apvienotās Karalistes zinātne un pētniecība ir ārkārtīgi spēcīga un ir pierādījusi savu efektivitāti, sniedzot lielus gan sociālos, gan ekonomiskos ieguvumus, tāpēc, autoresprāt, ne tikai starptautisko reitingu kontekstā, bet visas augstākās izglītības kvalitātes celšanas nolūkos, primāri pār ambiciozu mērķu izvirzīšanu, ir jādomā par valsts finansējuma pētniecībai palielināšanu, jo ir pierādīts, ka tas sniedz lielu atdevi ilgtermiņa trajektorijās. Attiecīgi arī Latvijas zinātniskais sniegums un kapacitāte, kas ir nozīmīgais aspekts, kas tiek vērtēts starptautisko salīdzinošo reitingu ietvarā, augs.

Kopumā, pēc statistikas datu, publiski pieejamo izglītības pārskatu un augstskolu publiski pieejamās informācijas izvērtēšanas un Latvijas augstskolu salīdzināšanas pret Baltijas un Somijas augstskolām kontekstā ar QS reitinga indikatoros vērtētajiem rādītājiem, autore izdara pieņēmumu, ka Latvijā zinātniskās darbības rādītāji un kapacitāte ir pietiekama, lai trīs liekākās Latvijas universitātes uzlabotu savas pozīcijas QS reitingā, tomēr augstskolu līmenī nopietna uzmanība jāpievērš augstskolu atvērtības principam, veicinot augstskolas internacionalizāciju, stratēģiskajai plānošanai, mērķtiecīgi plānojot ieguldījumu īpatsvara zinātnei palielināšanu, savukārt valsts izglītības politikas plānošanas līmenī jāparedz iespēja lielāka finansējuma zinātnei un augstākajai izglītībai kopumā atvēlēšanai.

2.3. Universitāšu un ekspertu viedoklis

Šajā apakšnodaļā autore apskatīs trīs vadošo augstskolu vadības sniegtos viedokļus par augstskolu reitingiem kopumā un šo augstskolu iespējām iekļūt šo reitingu piecsimt labāko augstskolu vidū, kā arī viņu viedokli par to, kurš no reitingiem viņu ieskatā būtu piemērotākais Latvijas augstskolu snieguma salīdzināšanai, kā arī nobeigumā tiks atspoguļots ekspertu vērtējums par intervijas laikā saņemtajām augstskolu vadības atbildēm.

Autore apzinās, ka augstskolas vadības sniegtās intervijas masu medijos vai viedokļu raksti nav zinātniskā literatūra, tomēr, lai gūtu ieskatu par pašu augstskolas vadību nostāju par starptautiskajiem augstskolu reitingiem un Latvijas augstskolu iespējām tajos pozicionēties, autore uzskatīja par svarīgu apskatīt arī šādu plašsaziņas līdzekļos pausto informāciju. Lai arī medijos pieejamo publicēto interviju skaits ar Latvijas Universitātes, Rīgas Tehniskās universitātes un Rīgas Stradiņa universitātes vadības viedokļiem nav plašs, tomēr, apskatot pieejamo informāciju, autore secina, ka tieši beidzamo divu gadu laikā arī sabiedrisko mediju interese par augstākās izglītības reitingu lomu ir pieaugusi. Šo parādību autore skaidro ar to, ka, lai arī Latvijas Universitāte QS reitingā ir atradusies jau kopš 2013.gada, tikai beidzamajos divos gados, kad 2018.gadā reitingā tika iekļauta arī Rīgas Tehniskā universitāte un 2019.gadā, kad tajā iekļāva Rīgas Stradiņa universitāti.

Autoresprāt, šāds kāpums ir arī sava veida signāls par kopējās augstākās izglītības kvalitātes celšanos Latvijā. Autore uzskata, ka iekļūšana QS reitinga tabulu labāko piecsimt pozīcijās jābūt vienam no augstskolas stratēģiskajiem mērķiem, uz kura sasniegšanu arī attiecīgi ir mērķtiecīgi jāstrādā ne tikai ar pašu spēkiem, bet piesaistot augsti kvalificētus profesionāļus kvalitātes vadības jomā.

Tabulā 2.2.1. autore ir veidojusi izvilkumu no masu medijos pieejamajām trīs vadošo universitāšu vadības viedokļiem starptautisko reitingu kontekstā ar mērķi, saprast, vai universitātes pašas pievērš reitingiem pietiekami lielu nozīmi, kādi ir izaicinājumi Latvijas universitāšu pozīciju celšanai šajās reitingu tabulās un nākotnes soļi turpmākajām darbībām.

2.2.1. tabula

“Universitāšu vadības viedokļi par augstskolu reitingiem mediju vidē”

<i>Publikācijas datums</i>	<i>Avots</i>	<i>Latvijas Universitāte</i>	<i>Rīgas Tehniskā Universitāte</i>	<i>Rīgas Stradiņa universitāte</i>
07.07.2019.	LETA	Universitāte pēdējos gados ir pieaugusi, pievienojušies	Mums ir izdevies strauji kāpināt mūsu zinātniskās darbības	Dubultots starptautiski citētu publikācijuskaitu, pētniecībā no pašu

		<p>institūti, pievienojušies citas augstskolas un koledžas un ir jāpaiet zināmam laikam, faktiski aptuveni trīs gadu periods, lai visu šo mūsu jauno kolēģu pienesums tiek pareizi uzskaitīts un atspoguļots visos šajos reitinga rādītājos. (I.Muižnieks)</p>	<p>rezultātus, publikācijas, (..)izdevies piesaistīt arvien lielāku un lielāku skaitu finansējuma no uzņēmumiem dažādu pētījumu veikšanai. (J.Iļjins)</p>	<p>līdzekļiem investēts pusotrs miljons eiro, katrs sestais ir viesprofesors, ārvalstu studenti veido ceturto daļu no studējošajiem. (..)studējošiem tas nav tik būtiski, tas mums pašiem, varētu teikt, savu spēju ārējs izvērtējums. (RSU pārstāvis)</p>
07.08.2018.	RTUmājas lapa		<p>Konkurence pieaug un Latvijas universitātēm starptautiskajā līmenī ir arvien grūtāk sacensties zemā finansējuma dēļ. (..)mums ambīcijas ir jāuzstāda starptautiski, lai konkurētu ar reģiona</p>	

			vadošajām universitātēm. (J.Ījins)	
	LSM		Starptautiski vērtējumi ir vajadzīgi, lai piesaistītu ārzemju studentus, taču labāku atzīmi traucē sasniegt mazais publikāciju skaits. (L.Ribickis)	
12.08.2019.	Ir.lv	Mums ir visas iespējas iekļūt pasaules universitāšu TOP-500, ja nu kādam tas šķiet tik svarīgi. (I.Druviete)		
19.06.2018.	RSU mājas lapa			Reitings ir izcils RSU novērtējums, kas līdzīgi kvalifikācijai sportā pirms pasaules čempionāta ļauj nokļūt labāko

				elitē. (A.Pētersons)
10.03.2019.	K.Hudenko “Veiksmes formula. Kā Latvijas augstskolā m iekarot pasaules virsotnes”, Delfi	Svarīgi ir nevis vienkārši publicēties, bet iekļūt tieši tajās datubāzēs, kurās skatās reitingu veidotāji, ievērojot visas nianšes. (..)Pēdējā laikā parādījusies vesela sistēma, kā "pareizi" gatavot publikācijas, lai paaugstinātu Hirša indeksu. Tie drīzāk jau ir mārketinga triki, nevis zinātne. (I.Muižnieks)	Top 500" ir reāls RTU mērķis. Lai to sasniegtu, nepieciešams lielāks finansējums. (..)Nešķaidīt to pa visām sīkajām un neefektīvajām augstskolām, bet investēt pirmajā trijniekā, attīstīt to. Pārējās augstskolas programmu izstrādē var sadarboties ar šo trijnieku, jo īpaši – reģionālās augstskolas. (..) (J. Iljins)	Latvijai pagaidām nav izdevies attīstīt savus zinātniskos izdevumus ar augstu citējamības indeksu: "Lai šādus izdevumus izdotu, nepieciešams publicēties angļu valodā, jābūt starptautiskai redkolēģijai un izdevumam jāiznāk regulāri vairākus gadus pēc kārtas. (A.Pētersons)

No iepriekš apkopotajiem universitāšu vadības paustajiem viedokļiem saistībā ar augstskolu reitingiem, to nozīmību un nepieciešamību Latvijas vadošajām universitātēm tajos pozicionēties, autore secina, ka šo viedokļu kopumā ir ļoti maz un tie ir diezgan vispārīgi. Šo parādību autore skaidro ar to, ka tikai dažos beidzamajos gados, kad Latvijas universitātes ir spējušas iekļūt pasaules vadošajos reitingos – QS un THE – šis jautājums ir kļuvis nozīmīgs.

Autore izdara pieņēmumu, ka visspēcīgāk sevi pozicionē Rīgas Tehniskā universitāte, kas ne tikai visvairāk komentējusi reitingu nozīmīgumu, bet arī padziļināti pētījusi to, kā arī universitātes kvalitātes vadības departaments ir tas, kurš mērķtiecīgi strādā pie universitātes pozīciju uzlabošanas starptautiskajos reitingos gan iekšēji, gan piesaistot konkrēto reitingu aģentūras konsultācijām, lai saprastu, kas tieši uzlabojams universitātes darbībā, kā arī ieviestu konkrētos ieteikumus universitātes praktiskajā darbībā.

Lai arī autore apzinās, ka šis ir subjektīvs vērtējums, autores ieskatā tieši Latvijas Universitātes vadības pārstāvji ar vislielāko piesardzību ir raudzījušies uz starptautiskajiem universitāšu reitingiem. Tas autores ieskatā sakrīt arī ar to, ka par spīti Latvijas Universitātei, kā lielākajai augstskolai Latvijā, nav izdevies uzrādīt ievērojamu kāpumu reitingos kopš 2013. gada, kad tā pirmo reizi tajos tikusi iekļauta – tieši pretēji, pēc kāpuma 2017. gadā uz 651.-700. vietas grupu, šobrīd 2020.gada reitingā tā noslīdējusi uz 801.-1000. vietas grupu. Iespējams, tieši mērķtiecīgas stratēģijas trūkums darbībai, kas vērsta uz universitātes pozīcijas uzlabošanu starptautiskajos reitingos, ir viens no iemesliem, kāpēc universitātes pozīcijas tajos neuzlabojas. Tomēr autores ieskatā lielākā nozīme šim vietas kritumam reitingā varētu būt 2015. gadā strauji samazinātais valsts finansējums augstākajai izglītībai. Un tomēr arī stratēģiska un uz mērķi orientēta redzējuma reitingu sakarā, autoresprāt, Universitātei pietrūkst.

Piemēram, Latvijas Universitātes prorektora Inas Druvietes paustais viedoklis par to, ka universitātei būtu iespējas iekļūt piecsimt labāko vidū jau šodien “ja nu kādam tas šķiet svarīgi”, autores ieskatā ir brīdinošs no aspekta, ka, iespējams, universitātes vadībai attiecībā pret reitingiem un nepieciešamību ierindoties labāko vidū ir vienaldzīgs, ņemot vērā, ka tieši šie starptautiskie reitingi ir izmērāms universitātes snieguma rezultāts, kas ir salīdzināms pret citiem nozares spēlētājiem. Tomēr autore arī piekrīt iepriekš apskatītajam A. Rauhvargera viedoklim par to, ka šie reitingi un esamība tajos automātiski gan nenozīmē izglītības kvalitāti, bet ir vairāk kā prestižs. Šī pozīcija ir izskanējusi arī Rīgas Stradiņa universitātes rektora Aigara Pētersona paustajā, ka iekļūšana reitinga līderu tabulā ir apliecinājums universitātes spējai būt vienā līmenī ar “elites” spēlētājiem.

Turpretī Rīgas Tehniskajai universitātei, kas QS reitingā pirmo reizi pozicionējusies tikai 2018. gadā, šo divu gadu laikā ir izdevies noturēt sākotnējās pozīcijas, par spīti 50 vietu kritumam iepriekšējā gadā. No apskatītajiem Rīgas Tehniskās universitātes vadības paustajiem viedokļiem ir nolasāms skaidrs vēstījums par mērķtiecīgu koncentrēšanos un darbību savu pozīciju stiprināšanai reitingos arī universitātes iekšējā līmenī gan piesaistot nozares uzņēmēju finansējumu. Līdzīgi arī pieejamajās un autores apskatītajās publikācijās Rīgas Stradiņa universitātes vadība ar konkrētiem piemēriem ir paudusi savu viedokli par jau veiktajām un nepieciešamajām darbībām savu pozīciju uzlabošanai augstskolu reitingos, kas liecina par mērķētu darbību šajā virzienā.

Pēc universitāšu vadības publiski pausto viedokļu apskatīšanas, autore ar ekspertu metodi izvēlējās veikt ekspertu interviju, intervējot trīs ekspertus, kam tika lūgts sniegt viedokli par to:

- 1) Vai vispār un kāpēc reitingi ir vajadzīgi un kuri augstskolu reitingi būtu jāizvēlas Latvijas augstākās izglītības iestāžu savstarpējai starptautiskajai salīdzināšanai?
- 2) Kas būtu primāri veicamās darbības augstskolu iekšienē, lai uzlabotu savas pozīcijas starptautiskajos augstskolu reitingos?
- 3) Kas būtu darāms valsts līmenī, lai uzlabotu Latvijas augstskolu sniegumu starptautiskajos universitāšu reitingos, iekļūšanai piecsimts labāko vidū?

Par ekspertiem šī pētījuma ietvaros autore izvēlējās Izglītības un zinātnes ministrijas Augstākās izglītības, zinātnes un inovāciju departamenta (turpmāk – AIZID) darbiniekus:

1. Dmitriju Stepanovu, AIZID direktoru, valsts sekretāra vietnieku (PhD. Chem.) – eksperts 1;
2. Daci Jansonī, AIZID direktora vietnieci augstākās izglītības jomā – eksperts 2;
3. Jāni Paideru, AIZID viedās specializācijas stratēģijas RIS3 vienības vadītāju – eksperts 3.

Uz autores pirmo jautājumu “Vai vispār un kāpēc reitingi ir vajadzīgi un kuri augstskolu reitingi būtu jāizvēlas Latvijas augstākās izglītības iestāžu savstarpējai starptautiskajai salīdzināšanai?” autores izvēlētie eksperti sniedza šādas atbildes:

Eksperts 1: “Kopumā – jā. Jo aizvien vairāk studējošo izvēlas augstskolas atkarībā no to starptautiskās reputācijas, tostarp vietas starptautiskajos reitingos. Reitingi nav pašmērķis, bet labs atskaites punkts, kas pirmsšķietami novērtē augstākās izglītības kvalitāti un ļauj augstskolas savstarpēji salīdzināt.”

Eksperts 3: “Augstskolu starptautiskā konkurence pieaug, līdz ar to nepieciešamība salīdzināt to sniegumu un viens no risinājumiem ir starptautiskie reitingi. Īpaši nozīmīgi tas ir augstskolām un valstīm, kurās augsta prioritāte ir internacionalizācijai (studenti, docētāji, pētnieki) un starptautisko investīciju piesaistei. Augstas pozīcijas reitingos sniedz atpazīstamību, apstiprina institūcijas reputāciju, tiek izmantots tēla veidošanā, kā arī tas ietekmē tīklošanās iespējas, kas savukārt dod pieeju jau cita mēroga resursiem.”

Eksperts 3: “Pašā sākuma ir jāpanāk vienošanās par to, kas precīzi ir domāts, sakot „augstskolu reitingi”, jo nav tāda viena augstskolu reitinga, kurš universāli parādītu augstskolu rezultātus. Tomēr, nopietnu, starptautiski augsti novērtētu augstskolu reitingu skaits, kurus var izmantot savstarpējam salīdzinājumam ir salīdzinoši neliels ar 3 galvenajiem reitingiem - QS World University reitings, Academic Ranking of World Universities, Times Higher Education World University rankings)”

Kopumā autores intervētie eksperti piekrīt viedoklim, ka starptautiskajiem augstskolu reitingiem ir būtiska loma augstākās izglītības kvalitātes – vismaz sākotnējā ieskata gūšanai – vērtēšanai un augstskolu savstarpējai salīdzināšanai. Starp ekspertiem nebija viena viedokļa par to, kāda veida vai kurš no reitingiem būtu vislabāk piemērots Latvijas augstskolu savstarpējai vērtēšanai un salīdzināšanai pret citām pasaules augstskolām, tomēr intervijas laikā eksperti minēja maģistra darbā izvēlētos reitingus, kas veido reitingu līderu tabulas. Eksperts 1 un Eksperts 3 minēja, ka augstskolām pašām būtu jāļauj izvēlēties, kurā no šiem reitingiem, kas veido līderu tabulas, izvēlēties. Tāpat Eksperts 1 pauda skeptisku attieksmi pret Latvijas augstskolu iespējām iekļūt ARWU reitingā. Eksperts 2 uzsver reitingu nozīmi augstskolas tēla un internacionalizācijas stiprināšanai un palielināšanai.

Uz autores otro jautājumu “Kas būtu primāri veicamās darbības augstskolu iekšienē, lai uzlabotu savas pozīcijas starptautiskajos augstskolu reitingos?” tika saņemtas šādas atbildes:

Eksperts 1: “Neskatoties uz lielu augstskolu skaitu Latvijā (16 valsts dibinātās augstskolas un 11 juridisko personu dibinātās augstskolas), Latvijas 3 lielākajās universitātēs (LU, RTU un RSU) studē puse no visiem studējušiem Latvijā. Vienlaikus visas šīs trīs universitātēs ir starp QS TOP 1000, kas liecina, ka kritiskās masas sasniegšana izglītībā un pētniecība ir būtisks faktors augstskolas iespējai iekļūt augstajās reitingu pozīcijās. Ņemot vērā, ka augstākās izglītības kvalitāte ir cieši saistīta ar pētniecības intensitāti un kvalitāti, augstskolas primārais uzdevums ir nodrošināt pietiekami stipru zinātnisko darbību, doktorantūru un sadarbību ar uzņēmumiem, kas nodrošina priekšnosacījumus labai reputācijai no darba devēju puses un līdz ar to augstskolas kopējam sniegunam reitingos. Papildus būtiska nozīme ir ārvalstu studējošo un pasniedzēju īpatsvaram, kas dod iespēju piesaistīt motivējošus studējošos, konkurētspējīgus pasniedzējus un veidot starptautisku vidi augstskolā.”

Eksperts 2: “Vienlaikus ar rīcību no valsts puses, mērķtiecīgs darbs ar reitingiem ir jāsaista ar augstskolu attīstības stratēģijām. T.i., jāvērtē izvirzītie mērķi (kuri reitingi, kādas pozīcijas utt.) un rīcības plāns, un kapacitāte šo mērķu sasniegšanai, t.sk. redzējums par nepieciešamajām investīcijām un to atdevi. Respektīvi, ieguldījumu veids un apjoms ir atkarīgs no universitātes spējas pamatot šādu investīciju lietderību un ieguvumus no pozīciju nostiprināšanas reitingos. Tā kā visos ietekmīgākajos reitingos būtiskākie indikatori ir saistīti ar pētniecības kapacitāti un kvalitāti, reālistiski, ka tās ir universitātes, kurām ir stratēģiski nepieciešams un iespējams pretendēt uz pozicionēšanos reitingos.”

Eksperts 3: “Viens no galvenajiem stūrakmeņiem, kas traucē Latvijas augstskolu tikšanai starp top 500 ir tieši saistīts ar nepietiekamo zinātnes kapacitāti. Tieši augstskolās īstenotās zinātnes apmērs (% no augstskolu budžeta, zinātnieku un zinātniskās darbības rezultātu attiecība pret studentu skaitu u.tml.) pat Latvijas 3 lielākajās universitātēs ir vairākas reizes mazāks nekā tajās augstskolās, kuras šobrīd ir starp top 500 pasaulē. Joprojām ir nepietiekama augstskolu internacionalizācija, kur pirmais solis ir sasniegts,

Latvijas augstskolām caurmērā parādot labu spēju piesaistot ārvalstu studējošos, taču paliek joprojām būtiski neatrisināti šķēršļi ar ārvalstu studējošo piesaisti augstākā līmeņa studijās (maģistrantūra, doktorantūra) un augsta līmeņa ārvalstu mācībspēku un zinātnieku piesaisti. Nepieciešami uzlabojumi tehnoloģiju pārnēsē, kur Latvijas augstskolas sadarbības intensitātē ar uzņēmumiem (pētniecībā) joprojām nedaudz atpaliek no vidējā līmeņa ES valstu augstskolās.”

Eksperti, atbildot uz jautājumu par to, kas augstskolām pašām būtu jādara, lai uzlabotu savus rezultātus starptautisko reitingu tabulās, kā galveno no priekšnoteikumiem minēja zinātniskās kapacitātes stiprināšanu, kas arī sakrīt ar autores 2.1. nodaļā apskatītajiem augstskolu individuālajiem rādītājiem, kur tieši zinātniskās darbības intensitāte, salīdzinājumā ar citām Baltijas un Somijas augstskolām, izrādījās salīdzinoši zema kā citējāmības rādītājos, tā ieguldījumu apjomā zinātnē. Tāpat tika minēta nepieciešamība augstskolu internacionalizācijas stiprināšanai, kas saskan ar Rauhvargera (2013) norādīto, ka starptautiskie reitingi attaisno savu mērķi, ja runa ir par internacionalizāciju un augstākās izglītības komercializāciju.

Savukārt uz trešo jautājumu “Kas būtu darāms valsts līmenī, lai uzlabotu Latvijas augstskolu sniegumu starptautiskajos universitāšu reitingos, iekļūšanai piecsimts labāko vidū?” eksperti sniedza šādus viedokļus:

Eksperts 1: “Valsts politikai jābūt vērstai uz stimulu radīšanu augstskolu integrācijas veicināšanai un konsolidācijai, jānodrošina valsts pasūtījums zinātnē, kā arī jārada priekšnosacījumi izcilu pasniedzēju piesaistē no ārvalstīm un motivējošu vietējo un ārvalstu studējošo piesaistē.”

Eksperts 2: “Latvijai kā mazai valstij, kurā populācija turpina samazināties, augstskolu pozīcijas reitingos ir svarīgas gan institūciju starptautiskās konkurētspējas apzināšanai (kvalitātes nodrošināšanas sistēma, akreditācijas to nevar sniegt), gan arī attiecībā uz starptautisko studentu piesaisti, t.i., kāda līmeņa studenti būs ieinteresēti izvēlēties Latviju kā savu starptautisko studiju mērķi. No politikas veidošanas perspektīvas, nav pragmatiski izvirzīt kā izglītības politikas mērķi nodrošināt noteiktas augstskolu pozīcijas reitingos, bet

ir jēgpilni atbalstīt augstskolas, kuras sevi pozicionē starptautiskajā vidē, redz praktiskus ieguvumus no piedalīšanās reitingos, kā arī savās attīstības stratēģijās iestrādā skaidrus darbības plānus, kas saistīti ar pozicionēšanos konkrētos reitingos, t.i., ministrijai politikas veidošanas ietvarā ir skaidri jāpasaka, ka reitingi ir apliecinājums augstākās izglītības sistēmas un konkrētu augstskolu starptautiskajai atpazīstamībai un konkurētspējai, un, attiecīgi, stiprinot internacionalizācijas dimensiju, ir jāparedz atbalsta instrumenti.”

Eksperts 3: “Ir skaidri jāidentificē, cik augstskolām vispār ir iespēja reālistiski tiekties uz Top-500 kā mērķi. Atkarībā no pieejamajiem budžeta līdzekļiem augstākajai izglītībai un zinātnei tās var būt 1, 2 vai 3, bet ne vairāk Latvijas augstskolu, kurām vidējā termiņā ir teorētiskas iespējas šo mērķi sasniegt. Jebkura virzība uz top 500 Latvijas augstskolām ir arī saistīta ar obligāti nepieciešamām izmaiņām augstskolu pārvaldībā, it īpaši, ja tā ir saistīta ar papildu finansējumu augstākajai izglītībai, lai būtu pārliecība, ka augstākās izglītības finansējums tiek izmantots maksimāli efektīvi un caurspīdīgi. Augstskolu zinātnes kapacitātes stiprināšana ir ciešā mērā saistīta ar nepietiekamo zinātnes finansējumu, tajā skaitā no valsts budžeta puses. Ir jāsaprot, kā esošie augstākās izglītības politikas mērķi tālāk sasaistās ar mērķtiecīgu virzību uz top 500. Piemēram, publiskajā telpā ir bieži izskanējis viedoklis, ka Latvijai nepietiek līdzekļi, lai nodrošinātu tās augstskolu tikšanu top 500, taču tā nav obligāti taisnība, jo, teorētiski šobrīd Latvijā 2 lielākās universitātes pat pie esošā budžeta varētu vidējā termiņā iekļūt starp top 500 pasaules augstskolām, taču, tas nozīmētu vairākas reizes samazināt šajās augstskolās studējošo skaitu (ieviešot izteiktu elitārismu augstākajā izglītībā), taču šāds scenārijs būtu pretrunā vienam no galvenajiem politikas mērķiem nodrošināt augstākās izglītības pieejamību.”

Vērtējot ekspertu sniegtās atbildes uz trešo intervijas jautājumu, autore secina, ka, lai arī netieši, ekspertu atbildes tomēr vedina uz domām par augstākās izglītības iestāžu tīkla konsolidāciju ar mērķi veidot spēcīgākas augstskolas, kas to pamatdarbībā koncentrētos uz zinātnes radīšanu. Viens no ekspertiem ir paudis pretēju viedokli ar autores 2.1. nodaļas nobeigumā izdarītajiem secinājumiem par to, ka būtiska loma Latvijas augstskolu iespējām iekļūt starp pasaules piecsimt labākajām augstskolām ir tieši finanšu resursu

nepietiekamībai, norādot, ka, viņaprāt, ar šobrīd pieejamajiem resursiem Latvijas Universitātei un Rīgas Tehniskajai universitātei pastāv teorētiskas iespējas iekļūšanai reitinga piecsimtniekā.

Autore piekrīt, ka, ja pie šobrīd augstskolām pieejamajiem resursiem vienīgā iespēja, kā panākt Latvijas universitāšu iekļūšanu piecsimt labāko vidū, būtu būtiska studentu skaita samazināšana, šāds risinājums sagrautu augstākās izglītības pieejamību Latvijā. Tomēr autore nenoliedz, ka, viņaprāt, augstskolām, jo īpaši tām, kurās tiek īstenotas augstākā līmeņa studijas, līdz ar ko arī tiek attīstīta zinātniskā darbība, būtu stingrāk jāpārskata augstskolu uzņemšanas kritēriji uz valsts budžeta finansētajām studiju vietām augstākā līmeņa studijās. Tas autores ieskatā ļautu par valsts naudu studēt studentiem, kas jau uzrādījuši patiešām augstu zināšanu līmeni konkrētajā zinātnes jomā, savukārt studentiem ar zemāku zināšanu līmeni būtu pieejamas maksas studiju vietas un valsts atbalsta politika labvēlīgiem studiju kreditēšanas nosacījumiem. Lai arī šajā kontekstā nereti izskan bažas no augstskolu puses par to, ka jau šobrīd ir grūti aizpildīt budžeta vietas augstskolās, autores ieskatā šāds risinājums ļautu budžeta vietu finansēšanai paredzētos līdzekļus novirzīt zinātnei un pētniecībai, kas savukārt nākotnē celtu kā augstākās izglītības kvalitātes līmeni, tā arī attiecīgi sasniegt augstākus rezultātus starptautiskajā mērogā, tai skaitā starptautiskajos augstskolu reitingos.

3. DISKUSIJA

Ir skaidrs, ka starptautiskie augstskolu reitingi ir būtiski ietekmējuši augstākās izglītības telpu kā pasaulē, tā arī Latvijā. Daudzas universitātes, lai paaugstinātu savus rādītājus starptautiskajos augstskolu reitingos, ir sākušas pastiprināti pievērst uzmanību rakstu publicēšanai zinātniskos žurnālos, kas ietverti, piemēram, Scopus datubāzē. Universitātes reitingu fenomena ietekmē ir sākušas pārveidot un pilnveidot savas personāla politikas, kā arī pieņēmušas personāla sastāvā cilvēkus, kuru pamatdarbs fokusēts uz šīs jaunās vides noteiktajiem izaicinājumiem.

Tāpat vērā ņemama reitingu ietekme ir arvien pieaugošai augstākās izglītības internacionalizācijas nepieciešamībai. Tas skaidrojams ar to, ka atsevišķos starptautiskajos reitingos, tādos kā THE vai QS, studentu un fakultāšu mobilitātes rādītāji ir izdalīti kā atsevišķi vērtēšanas indikatori. Lai arī augstākajos valsts līmeņa politikas plānošanas dokumentos augstskolu internacionalizācijas palielināšana ir izcelta, kā viena no prioritātēm, realitātē tieši internacionalizācijas aspekts un konkrēti – ārvalstu mācībspēku piesaistē - ir Latvijas augstskolu vājā vieta starptautisko augstskolu reitingu kontekstā. Autore uzskata, ka tā nevar tikt uzskatīta par problēmu tikai salīdzinoši nemotivējošā akadēmiskā personāla atalgojuma kontekstā, bet arī valsts likumdošanas un stingro valodas prasību dēļ, kā arī tāpēc, ka Latvijā augstskolas joprojām darbojas salīdzinoši noslēgtā vidē.

Kā norādījusi Hazelkorna (2007) augstskolu institucionālā līmenī augstskolu reitingu parādīšanās starptautiskajā augstākās izglītības telpā ir ietekmējusi arī augstskolu lēmumu pieņemšanas procesus stratēģiskā, organizatoriskā un vadības līmenī, tāpat arī ietekmējot augstskolu viedokli par augstākās izglītības kvalitāti. Saskaņā ar Hazelkornas pētījumu tikai neliela daļa augstskolu nepiešķir augstskolu reitingiem nekādu nozīmi un nemaina neko savā stratēģiskās plānošanas līmenī. Pretējās domās saistībā ar augstskolu reitingiem un to spējām patiesi novērtēt augstākās izglītības kvalitāti ir paudis Rauhvargers (2013), kurš uzskata, ka, ņemot vērā, ka pamatā starptautiskie augstskolu reitingi balstās uz publikāciju skaitu starptautiski atzītos zinātniskos izdevumos, tas nenozīmē automātiski augstu izglītības kvalitāti. Līdzīgu viedokli ir paudis arī Latvijas Universitātes rektors I. Muižnieks, sakot, ka šie rādītāji jāvērtē piesardzīgi, jo šobrīd darbojas veselas sistēmas,

kas palīdz uzrakstīt zinātniskos rakstus tā, lai tiem būtu augsts citējamības rādītājs. Te arī Rauhvargers izteicies, ka reitingi, kā privātas uzņēmējdarbības forma, tomēr pamatā ir uz peļņu orientēti.

Tomēr nenoliedzami un, ko arī apstiprina 2009. gada OECD pārskats par terciāro izglītību, starptautiskie augstskolu reitingi būtiski ietekmē studentu izvēli par labu vienai vai otrai augstskolai atkarībā no tās pozīcijas reitingu tabulās. Papildus, reitingi ietekmē arī augstskolu un valdību attiecības, kas pamatojams ar Rauhvargera apgalvojumu, ka informācija reitingu tabulās tiek atspoguļota vienkāršā, salīdzinoši objektīvā, viegli saprotamā un “tirgus ekonomikai pierastā” formā. Kā norādīts pārskatā, nereti augstskolas, balstoties uz to pozīcijām starptautiskajos reitingos, pieprasa valdībām papildus finanšu resursus savas starptautiskās konkurētspējas stiprināšanai un nepieciešamībai uzlabot savas pozīcijas tajos. Autore gan secina, ka pretēji OECD pētnieku paustajam, Latvijā situācija drīzāk ir pretēja, proti, valdība par vienu no savas darbības laikā paveicamajiem uzdevumiem ir izvirzījusi vismaz vienas Latvijas augstskolas iekļūšanu piecsimt labāko pasaules augstskolu vidū starptautiskajos reitingos, kamēr Latvijas augstskolas, lai arī lepojas ar saviem līdzšinējiem sasniegumiem norāda, ka šāda ambicioza mērķa sasniegšanai nepieciešams ieguldīt papildus līdzekļus, jo īpaši ņemot vērā to, ka Latvijā finansējums augstākajai izglītībai un zinātnei ir viens no zemākajiem visā Eiropā¹⁹.

Tomēr autore, lai arī atzīst, ka arī viņas ieskatā augstākai izglītībai būtu novirzāmi papildus valsts budžeta līdzekļi, neuzskata, ka tikai finansējuma palielināšana varētu uzlabot augstākās izglītības kvalitāti, līdz ar ko arī Latvijas augstskolu pozīcijas starptautiskajos augstskolu reitingos, jo visdrīzāk tuvākajā laikā nav sagaidāms valsts budžeta līdzekļu palielinājums, kā arī, autoresprāt, pirms iepludināt papildus naudu augstākajā izglītībā, gan valsts līmenī, gan institucionālā līmenī būtu nopietni jādomā par augstākās izglītības iestāžu tīkla efektīvizēšanu, samazinot augstskolu skaitu Latvijā un mērķēti finansējot augstākās izglītības iestādes – universitātes – ar vislielāko zinātnisko potenciālu. Līdzīgu viedokli pētījuma laikā pauda arī autores intervētie eksperti.

¹⁹ Avots: OECD

Par spīti pretrunīgajiem viedokļiem, starptautiskie reitingi ir kļuvuši par jaunu kvalitātes novērtēšanas formu, kas nenoliedzami ir arī pievilcīga jau iepriekš minēto apsvērumu dēļ. Tāpat tie ir iezīmējuši pasaules augstākās izglītības tirgus *laukumu*, kurā augstākās izglītības iestādes visā pasaulē tiek vērtētas saskaņā ar to pozīcijām pasaules reitingā. Reitingi ietekmē ne tikai augstskolu lēmumu pieņemšanu, bet arī studentu, jo īpaši ārvalstu studentu izvēles par prestižāko, līdz ar ko pievilcīgāko izglītības iestādi.

Vērtējot Latvijas situāciju, autore savā pētījumā pamatā fokusējās uz Latvijas lielāko universitāšu, kas cita starpā jau ir spējušas iekļūt vismaz vienā no šiem starptautiskajiem reitingiem, iespējas iekļūt QS reitinga piecsimt pasaules labāko augstskolu vidū. Lai sasniegtu šo mērķi, tika salīdzināti vairāki universitāšu rādītāji, kas atbilst QS reitingā mērāmajiem indikatoriem, attiecībā pret tuvākā reģiona, proti, Baltijas un Somijas augstākās izglītības iestādēm. Autore secināja, ka Latvijas pozīcijas teju visos rādītājos ir zemākas nekā tuvā reģiona augstskolām, tomēr vairākos indikatoros Latvijas pozīcijas bija ar labu perspektīvu nākotnes attīstībai.

Tā, piemēram, rādītājos par studējošo skaitu gan kopumā, gan augstākā līmeņa studijās Latvijas trīs lielāko universitāšu rādītāji pilnībā atbilst tuvākā reģiona augstskolu, kas iekļuvušas piecsimt labāko vidū QS reitingā, pilnībā atbilst tā līmeņa rādītājiem. Līdzīgi arī ar citējamības rādītājiem gan, vērtējot publikāciju skaitu kopumā, gan citējamības indeksus, Latvijas universitāšu rādītāji vērtējami kā labi, kas tikai apstiprina to, ka Latvijas universitātēs augstākās izglītības kvalitāte ir laba. Tomēr, ņemot vērā rādītājus, kur Latvijas universitātes atpaliek no tuvākā reģiona augstskolām, secināms, ka par spīti kopējā kvalitātes aspekta esamībai, ir nepietiekams cilvēkresursu skaits, t.i. Latvijā ir kritiski liels studējošo skaita īpatsvars uz vienu pasniedzēju, kritiskās masas veidošanai. Tomēr iepriekšminētais apliecina, ka potenciāls Latvijas trīs lielāko universitāšu iekļūšanai piecsimt labāko augstskolu vidū pastāv.

Kopumā autore uzskata, ka A.K. Kariņa valdības rīcības plānā ietvertais uzdevums vienas no Latvijas augstskolu iekļūšanai piecsimts labāko pasaules universitāšu vidū ir nepārdomāts un varētu pat teikt, ka utopisks tik īsam laika periodam kā nepilni četri gadi. Šī mērķa sasniegšana var būt īstenojama, tomēr tikai un vienīgi pēc padziļinātas, pētījuma,

risku un ieguvumu analīzē balstītas izpētes veikšanas, kas savukārt noteikti ir ilgstošs process, kurā autores ieskatā būtu jāpiedalās arī augstskolām.

SECINĀJUMI

Pētījuma gaitā autore nonāca pie secinājumiem, ka augstskolām institucionālā līmenī jādomā par, iespējams, motivējošāku personāla politiku, lai veicinātu augstskolu mācībspēku pilna laika nodarbinātību augstskolās. Tas, ka lielākā daļa augstskolu mācībspēku ir nodarbināti uz nepilnu darba laiku liek izdarīt secinājumus, ka lielākā darbam atvēlētā laika daļa tiek veltīta pedagoģiskajam procesam, t.i., klātienes lekcijām un semināriem, nevis zinātniskajai darbībai un ieguldījumiem pētniecības attīstībā.

Kā atzīst pētījumā aptaujātie eksperti, arī valstij būtu jādomā par papildus motivējošiem stimuliem augstskolu attīstībai, kas sevī attiecīgi ietvertu arī personāla politikai veltītu motivējošu atalgojuma sistēmas izveidi augstākajā izglītībā.

Latvijas augstskolu vājās puses starptautiskā QS reitinga kontekstā ir internacionalizācija, kas noteikti būtu jāstiprina vispirms institucionālā līmenī, padarot augstskolu personāla politiku atvērtāku starptautisku profesionāļu iesaistīšanai, tomēr arī valsts līmenī, konkrētāk – likumdošanas ietvarā, ir vairākas pārskatāmas lietas, kā, piemēram, valsts valodas prasmju prasību pārskatīšana ārvalstu pasciņniekiem vismaz pirmajiem darba gadiem, kā arī iepriekš pieņemto lēmumu par, piemēram, studiju kursu īpatsvaru svešvalodās, pārskatīšana.

Augstskolām noteikti arī savās attīstības stratēģijās jāparedz konkrēts plāns un aktivitātes pētniecības un attīstības ieņēmumu palielināšanai ne tikai no valsts finansējuma, bet arī piesaistot konkrētās zinātņu jomas pārstāvošos uzņēmumus.

Ir noteikti jāņem vērā, ka reitingi nav pašmērķis un ka primārais mērķis augstākajā izglītībā ir nodrošināt Latvijas augstākās izglītības un zinātnes kvalitāti un konkurētspēju. Šis secinājums pastiprina autores pozīciju, ka A.K.Kariņa valdība šobrīd ir izvirzījusi pārāk ambiciozu un pat, iespējams, utopisku mērķi, kuru, lai sasniegtu, būtu jāveic nopietna izpēte kopā ar Latvijas augstskolām un plašu sabiedrisko apspriešanu.

Tomēr jāatzīst, ka reitingi kalpo kā objektīva mēraukla tam, cik nopietni Latvijas augstskolas izskatās uz pārējās pasaules fona un ir jāņem vērā, ka tas ir nozīmīgs faktors

gan šo augstskolu starptautiskajai reputācijai, gan kā mārketinga instruments topošajiem studentiem (it īpaši ārvalstu) pieņemot lēmumu, kurā augstskolā studēt.

Autore uzskata, ka šī pētījuma ietvaros ir sasniegts pētījuma mērķis, nosakot, ka trīs lielākajām Latvijas universitātēm – Latvijas Universitātei, Rīgas Tehniskajai universitātei un Rīgas Stradiņa universitātei ir perspektīva un potenciāls ar mērķtiecīgu un ilgtermiņa valsts finanšu resursu atbalstu, kā arī stratēģisku augstskolas iekšējās pārvaldības pārstrukturizāciju uzlabot savas šā brīža pozīcijas starptautiskajos augstskolu reitingos, kas veido t.s. līderu tabulas.

Pētījuma gaitā autore konstatēja, ka no starptautiskajiem augstskolu reitingiem, kas veido līderu tabulas, Latvijas augstskolu salīdzināšanai gan savstarpēji, gan starptautiskā mērogā piemērotākais būtu QS reitings, ņemot vērā, ka tas sniedz iespēju apskatīt arī reģionālos aspektus, kā arī ir vērsts uz augstskolas reputācijas rādītājiem.

Ņemot vērā, ka starptautiskie augstskolu reitingi ir salīdzinoši jauni – veidojušies tikai beidzamajā simtgadē, tad, kā norāda Rauhvargers (2013), ir grūti prognozēt, kāda būs to nākotnes forma un loma augstākās izglītības telpā, tomēr pavisam noteikti ir skaidrs, ka tie “ir uz palikšanu”, līdz ar ko visiem spēlētājiem augstākās izglītības telpā ir jāsaprot, kā *spēlēt šo līderu tabulās iekļūšanas spēli*.

Tāpēc par savu iespējamo turpmāko pētījumu uzdevumu autore ir izvēlējusies izveidot divu scenāriju situāciju modeļus, proti, apskatot Latvijas augstākās izglītības iestāžu iespējamo konsolidāciju līdz Igaunijas augstākās izglītības iestāžu proporcijai un tās ietekmi uz Latvijas augstākās izglītības iestāžu pozīcijām starptautiskajos universitāšu reitingos un augstākās izglītības pieejamību, kā arī modeli, kurā saglabātos esošais augstākās izglītības iestāžu skaits un struktūra, taču mērķtiecīgi, izvirzot papildus prasības tiktu trīskāršots finansējums zinātnei trīs lielākajām Latvijas universitātēm. Autoresprāt, tālākais pētījums, kam par priekšizpēti kalpotu šis maģistra darbs, būtu pierādījumos un pētījumā balstīts rīks politisku lēmumu pieņemšanai, valstiskā līmenī izvēloties nākamo vidējā termiņa stratēģijas virzienu augstākās izglītības politikas veidošanai.

IZMANTOTIE AVOTI UN LITERATŪRA

1. Academic Ranking of World Universities. *Methodology – Ranking Criteria and Weights*, 2019. Pieejams: www.shanghairanking.com/ARWU-Methodology-2019.html [skatīts tiešsaistē 30.08.2019.]
2. An international history of rankings. Pieejams: <http://ranking.elte.hu/an-international-history-of-rankings/> [skatīts tiešsaistē 18.11.2019.]
3. Augstskolu likums. (17.11.1995.). *Latvijas Vēstnesis*. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/37967> [skatīts tiešsaistē 18.10.2019.]
4. Elsevier. *Scopus. The largest database of peer – reviewed literature*. Pieejams: <https://www.elsevier.com/solutions/scopus> [skatīts tiešsaistē 08.03.2019.]
5. Fortino, A. (2012.). *The Purpose of Higher Education: To Create Prepared Minds*. Pieejams: <https://evollution.com/opinions/the-purpose-of-higher-education-to-create-prepared-minds/> [skatīts tiešsaistē 11.11.2019.]
6. Hazelkorn E. (2016.). *Global Rankings and the Geopolitics of Higher Education: Understanding the influence and impact of rankings on higher education, policy and society*. Routledge.
7. International Ranking Expert Group. *Berlin Principles on Ranking*. Pieejams: <http://ireg-observatory.org/en/berlin-principles> [skatīts tiešsaistē 05.08.2019.]
8. Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam. (29.05.2014). *Latvijas Vēstnesis*. Pieejams: <https://m.likumi.lv/doc.php?id=266406> [skatīts tiešsaistē 01.10.2019.]
9. Izglītības un zinātnes ministrija. (2019.). *Pārskats par Latvijas augstāko izglītību 2018. gadā*, Pieejams: https://www.izm.gov.lv/images/statistika/augst_izgl/Augstakas_izglitibas_LV_par_skats_2018.pdf [skatīts tiešsaistē 11.11.2019.]
10. Koristka K.F.E. (1863.). *Der höhere polytechnische Unterricht in Deutschland, der Schweiz, in Frankreich, Belgien und England* [europeanlibraries], Pieejams: https://archive.org/details/bub_gb_6iY4AQAAIAAJ/page/n17 [skatīts tiešsaistē 03.03.2019.]

11. Kuzmina I. (2015. gada 13. maijs). LU, RTU, RSU – joprojām vadībā. Pirmais trijnieks augstskolu reitingā – nemainīgs. *Latvijas Avīze*. 11.-13.lpp
12. Maclean's. *Education Hub*. Pieejams: <https://www.macleans.ca/education-hub/>[skatīts tiešsaistē 18.10.2019.]
13. Marope P.T.M., Wells P.J., Hazelkorn E. (2013.) *Rankings and Accountability in higher Education. Uses and Misuses*. UNESCO. p 306
14. Ministru kabineta 2019. gada 7. maija rīkojums Nr. 210 "Par Valdības rīcības plānu Deklarācijas par Artura Krišjāņa Kariņa vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai". *Latvijas Vēstnesis*, 91 (6430), 09.05.2019. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/306691> [skatīts tiešsaistē 18.10.2019.]
15. Ministru kabineta 2013. gada 28. decembra rīkojums Nr. 685 "Par Zinātnes, tehnoloģijas attīstības un inovācijas pamatnostādņēm 2014.–2020. gadam" (30.12.2013). *Latvijas Vēstnesis*. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/263464>[skatīts tiešsaistē 01.10.2019.]
16. OECD, *Thematic Review on Tertiary Education* (2009.) OECD PUBLISHING, Francija (91 2009 03 1 E) ISBN 978-92-64-03934-6 – No. 55833 2009
17. PricewaterhouseCoopers LLP. (2016). "*Methodology for overall and subject rankings for the times higher education world university rankings 2016 – 2017,*" Pieejams: <https://www.timeshighereducation.com/sites/default/files/2017-wur-methodology-pwc-opinion.pdf> [skatīts tiešsaistē 11.06.2019]
18. QS Quacquarelli Symonds Ltd. *QS' Core*. Interneta datubāze: <http://www.iu.qs.com/university-rankings/world-university-rankings/>
19. QS Quacquarelli Symonds Limited. Pieejams: avots: <https://www.qs.com/> [skatīts tiešsaistē 30.08.2019.]
20. Rauhvargers, A. (2013.). *Global Rankings – development in recent years*, EFMD (European Foundation for Management Development) Conference, Duesseldorf, 2-4 Dec 2013
21. Rauhvargers, A. (2013.). *Global University Rankings and their Impact* – BBVA, Foundation – IVIE 2013 Seminar "Ranking of the Spanish University: Relevance and results", Valencia, 18-19 Nov, 2013

22. Rauhvargers, A. (2011.). *Global university rankings and their impact*. European University Association. Pieejams:
<https://eua.eu/downloads/publications/global%20university%20rankings%20and%20their%20impact.pdf> [skatīts tiešsaistē 11.10.2019.]
23. Rauhvargers, A. (2013). *Global University Rankings and Their Impact - Report II* [Online]. Pieejams:<https://eua.eu/resources/publications/383:global-university-rankings-and-their-impact-report-ii.html>[skatīts tiešsaistē 18.11.2019.]
24. Rauhvargers, A. (2012) *Keynote speech: Global University Rankings: More Diverse and More Transparent but Old Flaws are Alive* – IREG-6 Conference: The Academic Rankings and Advancement of Higher Education – Lessons from Asia and Other Regions, organized by IREG Observatory on Academic Ranking and Excellence Higher Education Evaluation & Accreditation Council of Taiwan, Taipei, Taiwan
25. Rauhvargers, A. (2012) *Methodologies and implications of global university rankings*. –Workshop: Evaluation of research in Social Sciences and Humanities: problems and perspectives. Ca' Foscari University of Venice, Italy, 16-17
26. SCOPUS preview., interneta datubāze: <https://www.scopus.com/home.uri>
27. Snyder T.D. (1993.). *120 Years of American Education: A Statistical Portrait*, U.S. Dept. of Education, Office of Educational Research and Improvement, National Center for Education Statistics, (63.-64. lpp.) Pieejams:
<https://nces.ed.gov/pubs93/93442.pdf> [skatīts tiešsaistē 11.09.2019.]
28. Stella A., Woodhouse D. (2006.). *Ranking of Higher Education Institutions*. Melbourne: Australian Universities Quality Agency.
29. The Complete list: The Top 100 Global Universities. (2006, 21-28 August) *Newsweek* .pp. 36-69.
30. THE World University ratings. *World University Rankings 2019: methodology*. Pieejams: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/world-university-rankings-2019-methodology> [skatīts tiešsaistē 30.08.2019.]

31. Top Universities. *QS World University Rankings, Methodology*. Pieejams:
<https://www.topuniversities.com/qs-world-university-rankings/methodology>
[skatīts tiešsaistē 08.03.2019.]
32. US News & world Report. *Rankings and Advice*. Pieejams:
<https://www.usnews.com/rankings> [skatīts tiešsaistē 18.10.2019.]
33. 2.2. apakšnodaļas veidošanai izmantotie plašsaziņas medijos apskatītie raksti:
- <https://www.apollo.lv/6724260/latvijas-universitates-starptautiskajos-reitingos-joprojam-ienem-zemas-vietas>
 - http://lat.46.lv/ru/LATVIJAS_ZINAS/5/11118/Latvijas_augstskolas_starptautiskajos_vertjumos_%C2%ABiegaz%C2%BB_mazais_publiciju_skaitis
 - <https://www.rsu.lv/aktualitates/rsu-ieklauda-prestizaja-starptautiskaja-augstskolu-reitinga-qs>
 - <https://www.delfi.lv/news/national/politics/veiksmes-formula-ka-latvijas-augstskolam-iekarot-pasaules-virsotnes.d?id=50891519>
 - <https://www.rtu.lv/lv/universitate/masu-medijiem/zinas/atvert/juris-iljins-nav-labklajibas-bez-ieguldijumiem-izglitiba>

Maģistra darbs „Starptautiskie augstskolu reitingi un Latvijas universitāšu iespējas iekļūt 500 labāko vidū” izstrādāts LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Anita Muižniece _____ (*paraksts*)

Datums: _____

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: profesore Ilze Ivanova _____ (*paraksts*)

Datums: _____

Recenzents: _____

Darbs iesniegts Izglītības zinātņu un pedagoģisko inovāciju nodaļā

Datums: _____

Dekāna pilnvarotā persona: _____

Maģistra darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē _____

prot. Nr _____, vērtējums _____ (_____) balles.

Komisijas sekretārs: _____